

Vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen

Wat hebben basisscholen nodig om dit te optimaliseren?

Harriët ten Pas

Studentnummer 2137187

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Master Special Educational Needs,

leerroute Ambulante Begeleiding

Begeleider: Nienke Oosting

Juni 2011

Inhoudsopgave:

Samenvatting	7
Inleiding.....	9
Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling.....	13
1.1 De dagelijkse praktijk van de AB' er cluster 2 op de basisschool.....	13
1.2 Het maatschappelijk belang van vroege signalering bij spraaktaalproblemen.....	14
1.3 Mijn persoonlijke drijfveer met betrekking tot vroege signalering van spraaktaalproblemen.....	15
1.4 De Dienst AB-NHZ , Passend Onderwijs en vroege signalering.....	15
1.5 Onderzoeksvraag.....	16
 Hoofdstuk 2. Theoretische onderbouwing.....	 19
2.1 Begripsbepaling.....	19
2.2 Onderbouwing van de noodzaak tot vroege signalering van spraaktaalproblemen.....	20
2.2.1 De taalgevoelige leeftijd.....	20
2.2.2 Gevolgen van spraaktaalproblemen.....	21
2.3 Problemen bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen.....	23
2.4 Wat werkt bij vroege signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?.....	24
2.5 Instanties en professionals betrokken bij vroege signalering van spraak- taalproblemen.....	24
2.5.1 JeugdGezondheidsZorg.....	24
2.5.2 Voorschoolse voorzieningen: peuterspeelzalen en kinderdagverblijven....	25
2.5.3 Audiologische centra, centra voor spraaktaaldiagnostiek, logopedisten....	26
2.5.4 Basisscholen	26
2.5.5 ZorgAdviesTeams	27
2.6 Conclusie	28
 Hoofdstuk 3. Onderzoeksmethodologie.....	 29
3.1 Onderzoeksmethodologie.....	29
3.1.1 Keuze van data-verzamelingsinstrument	29

3.1.2	Vorm van dit praktijkonderzoek	31
3.1.3	Waarnemingsmethode.....	31
3.2	Onderzoeksgroep	32
3.3	Kwaliteit van het instrument; betrouwbaarheid, validiteit en ethiek.....	33
3.3.1	Triangulatie	33
3.4	Verwerking van onderzoeksgegevens.....	34
Hoofdstuk 4. Data analyse en resultaten		35
4.1	Datapresentatie van de enquête “signaleren spraaktaalproblemen in de vroegschoolse periode”	35
4.1.1	Inleiding	35
4.1.2	Informatie over personen betrokken bij het signaleren van spraaktaalproblemen	36
4.1.3	Informatie over de spraaktaalontwikkeling van een nieuwe kleuter	37
4.1.4	Het signaleren van spraaktaalproblemen in groep 1	42
4.1.5	Het optimaliseren van de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen.....	44
4.1.6	De rol van de AB’ er	45
4.2	Data van de diepte-interviews met IB’ ers	48
4.2.1	Visie ten aanzien van spraaktaalontwikkeling.....	48
4.2.2	Ervaringen van de IB’ ers m.b.t. signaleren van spraaktaalproblemen	49
4.2.3	Personen betrokken bij het signaleren van spraaktaalproblemen	50
4.2.4	Informatie over de spraaktaalontwikkeling van een nieuwe kleuter	50
4.2.5	Signaleren van spraaktaalproblemen in groep 1	52
4.2.6	Het vervolg op het signaleren.....	53
4.2.7	Het optimaliseren van de vroegschoolse signalering.....	53
4.2.8	De rol van de AB’ er	54
Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen		55
5.1	Conclusies	55
5.2	Aanbevelingen	60
Hoofdstuk 6. Reflectie.....		65
Literatuur		69

Bijlage 1. Begrippen met betrekking tot spraaktaalontwikkeling	77
Bijlage 2. De verschillende clusters in het speciaal onderwijs	78
Bijlage 3. De enquête "signaleren van spraaktaalproblemen in de vroegschoolse periode"	79
Bijlage 4. Interviewopzet	85
Bijlage 5. Uitwerking van de interviews	86
Bijlage 6. Schema onderzoeksplan	95
Bijlage 7. SNEL test	96

Samenvatting

Spraaktaalontwikkelingsstoornissen zijn de meest voorkomende ontwikkelingsstoornissen die een professional in het onderwijs ziet. Er bestaat een sterke relatie tussen spraaktaalproblemen en latere lees- en leerproblemen, schoolsucces en uiteindelijk maatschappelijk succes. Spraaktaalachterstanden waarbij niet adequaat en tijdig wordt ingegrepen kunnen blijvende, ernstige gevolgen hebben. De beperkte tijdspanne om taal te leren maakt tijdig signaleren en aanpakken van spraaktaalproblemen essentieel. De basisschool speelt in de vroegschoolse periode daardoor een belangrijke rol bij de signalering en aanpak van spraaktaalproblemen.

Dit praktijkonderzoek richt zich op het verbeteren van de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen. De centrale onderzoeksvraag is:

Wat heeft het Primair Onderwijs nodig om vroegschoolse signalering van kinderen met spraaktaalproblemen te optimaliseren?

Deelvragen van het onderzoek zijn:

- Welke instanties en hulpverleners zijn betrokken bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen? Hoe is de samenwerking en informatieoverdracht?
- Wat doen scholen al met betrekking tot signalering van spraaktaalproblemen?
- Wat heeft een schoolteam nodig om spraaktaalproblemen vroeg te signaleren?
- Wat kan de rol van de AB' er zijn bij vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van de ervaringen van scholen met betrekking tot signalering van spraaktaalproblemen. Het onderzoek bestaat uit een enquête, uitgezet onder leerkrachten van groep 1, intern begeleiders en directies van scholen. Daarnaast zijn er diepte-interviews afgenomen met intern begeleiders.

Uit het onderzoek blijkt dat scholen behoefte hebben aan:

- specifieke kennis met betrekking tot de normale en afwijkende spraaktaalontwikkeling, en de aanpak van spraaktaalproblemen in de klas

- geschikte signaleringsinstrumenten
- betere informatieoverdracht van voorschoolse periode naar de basisschool
- laagdrempelige consultatiemogelijkheden bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen.

De ambulant begeleider cluster 2 heeft volgens alle respondenten een rol bij de optimaliseren van de signalering van spraaktaalproblemen op scholen. Scholen wensen de inzet van de AB' er cluster 2 voornamelijk ten aanzien van:

- consultatie, advies en begeleiding bij de signalering en aanpak van spraaktaalproblemen
- het signaleren van spraaktaalproblemen door middel van onderzoek en diagnostiek
- het bieden van nascholing op het gebied van spraaktaalontwikkeling.

Aanbevelingen voor scholen die uit het onderzoek naar voren komen zijn:

- ouders betrekken bij de informatieoverdracht van de voorschoolse periode
- afname van een genormeerde, korte oudervragenlijst, om direct inzicht te hebben in het spraaktaalontwikkelingsniveau van de kleuter
- ontwikkelen van uniforme vragenlijsten voor logopedie en peuterspeelzalen om de spraaktaalontwikkeling van de startende kleuter in beeld te brengen
- benutten van observatie-instrumenten en het implementeren van een leerlingvolgsysteem voor spraaktaalontwikkeling
- ontwikkelen van een protocol voor de signalering en aanpak van spraaktaalproblemen
- benutten van verschillende zorgplatforms

Aanbevelingen voor de DienstAB-NHZ zijn:

- uitbreiden van activiteiten wat betreft na- en bijscholing aan scholen.
- het vergroten van de betrokkenheid van de AB' er cluster 2 bij de voorschoolse periode
- uitbreiden van de Preventieve Ambulante Begeleidingsactiviteiten (PAB)

Kijkend naar de uitkomsten van dit onderzoek kan gesteld worden dat voor de AB' er cluster 2 het uitdragen van het specifieke vakmanschap, kennis en kunde (de eerste professionaliteit van een AB' er) zeer belangrijk en zeer gewenst blijft.

Inleiding

Na bijna 20 jaar ervaring als logopedist, waarvan 7 jaar in het Speciaal Basisonderwijs (SBO) als logopedist, heb ik in 2007 de overstap gemaakt naar de ambulante begeleiding van de Professor van Gilseschool, een Speciaal Onderwijsschool voor leerlingen met een auditieve of communicatieve beperking, SO school cluster 2 (zie bijlage 2). Als ambulant begeleider begeleid ik leerlingen met een cluster 2 indicatie op de reguliere basisschool. Ouders van deze leerlingen hebben gekozen voor Leerling Gebonden Financiering (LGF), het zogenaamde “rugzakje”, waarmee extra begeleiding voor hun kind op de basisschool kan worden gerealiseerd.

De reden van deze overstap was dat ik het individueel werken als logopedist met de leerlingen te beperkt vond en te weinig vond opleveren. Logopedie in de klas, door middel van het vervlechten van logopedische (spraaktaal-) doelen in de klassensituatie, vond ik over het algemeen veel efficiënter en effectiever voor de spraaktaalontwikkeling dan individueel werken met de leerling.

Inmiddels had ik gemerkt dat het begeleiden van leerkrachten op de SBO school met betrekking tot spraaktaalproblematiek mij zeer goed lag. Door samen te werken konden we, leerkracht en logopedist samen, een gunstige onderwijsomgeving creëren voor de spraaktaalontwikkeling van de leerlingen. Deze ontwikkeling bleek de opstap naar een baan als ambulant begeleider. Voor mij was er de uitdaging om de kennis en ervaring die ik had opgedaan in het speciaal basisonderwijs, over te dragen naar de basisscholen waar ik leerlingen met een rugzak cluster 2 ging begeleiden.

Bij de start van deze nieuwe baan ben ik ook gestart met de opleiding Master SEN; het uitvoeren van een praktijkonderzoek en het schrijven van een meesterstuk is het laatste deel van deze opleiding. Toen mij bij het zoeken naar een onderwerp voor het praktijkonderzoek gevraagd werd wat mij nu het meeste raakte in mijn werk, hoefde ik niet lang na te denken.

Mijn verlegenheidssituaties zijn de situaties met kinderen die ik op oudere leeftijd (eind onderbouw, middenbouw) in de begeleiding krijg. Het gegeven dat bij deze

leerlingen de ernstige spraaktaalproblemen pas laat gesignaleerd zijn en er daardoor pas laat begeleiding gestart kan worden op de basisschool, is voor mij onverteerbaar. Als logopedist weet ik dat vroege interventies bij spraaktaalproblemen meer rendement hebben dan de aanpak van de problemen op latere leeftijd, en dat een kind door spraaktaalproblemen vast kan lopen wat betreft de leerontwikkeling en sociale ontwikkeling.

Een daarmee samenhangende verlegenheidssituatie is de situatie waarbij kinderen met ernstige spraaktaalproblemen zonder passende begeleiding starten op de basisschool, omdat er geen of onvoldoende overdracht vanuit de voorschoolse periode heeft plaatsgevonden. Voordat passende begeleiding gerealiseerd is gaat er kostbare tijd verloren.

Met kennis over signaleren van spraaktaalproblemen en over de middelen om te signaleren, en met goede communicatie tussen alle betrokkenen bij kinderen met spraaktaalproblemen, zou signalering al in de voor- en vroegschoolse fase (peuterspeelzaal en groep 1) plaats kunnen vinden; er zou voor leerlingen met ernstige spraaktaalproblemen en hun leerkrachten snel passende begeleiding gerealiseerd kunnen worden en mijn verlegenheidssituaties zouden minder voorkomen.

Het werd een sneeuwbal effect: direct na mijn eerste ideeën over dit onderwerp werd ik op 3 scholen geconfronteerd met 'schrijnende' voorbeelden van late signalering, in combinatie met een beperkte of afwezige overdracht van de voorschoolse naar de vroegschoolse fase bij kinderen met ernstige spraaktaalproblemen (zie voorbeelden in de onderstaande kaders).

Z., 4 jaar, groep 1

Z. is afgelopen augustus gestart in de kleutergroep, na 2 jaar peuterspeelzaal. Hij heeft zeer ernstige spraakproblemen vanwege zijn schisis (gehemeltespleet), hij spreekt onverstaanbaar en kan zich niet duidelijk maken. De leerkrachten zijn handelingsverlegen, zij hebben geen ervaring in de omgang met leerlingen met deze problematiek. De ernstige spraakproblematiek leidt tot frustratie en gedragsproblemen bij Z.. De situatie escaleert al na 2 maanden: Z. wil niet meer naar school, en de leerkrachten weten niet meer hoe met hem om te gaan.

Z. heeft logopedie en is in behandeling bij een schisiscentrum van een universiteitsziekenhuis. Hij is op school gekomen zonder informatie of overdracht. Ook vanuit de PSZ heeft geen overdracht naar de basisschool plaatsgevonden

Een schooljaar later wordt nu, naar aanleiding van een traject Preventieve Ambulante Begeleiding cluster 2, een indicatie aangevraagd. Hierna kunnen Z. en de leerkrachten straks met LGF en AB passende begeleiding krijgen.

N., 11 jaar groep 7:

N. kreeg dit schooljaar in groep 7 een indicatie cluster 2 vanwege ernstige spraaktaalproblemen en problemen in de communicatieve redzaamheid. Hij heeft de afgelopen jaren grote sociaal-emotionele problemen ontwikkeld: teruggetrokken gedrag, ernstige faalangst, geen vriendjes. Er zijn ernstige leerproblemen, deze bestaan al vanaf groep 3, maar de relatie is pas afgelopen jaar gelegd met de (onderliggende) spraaktaalproblemen. N. heeft al jaren met tussenpozen logopedie, er is tot vorig jaar geen contact en afstemming geweest tussen de logopedie en school. Vanaf nu, in groep 7, kan met inzet van de rugzak en AB, gestart worden met het realiseren van een aangepaste onderwijsomgeving, afgestemd op de onderwijsbehoeften van N..

J., 10 jaar groep 6

J. heeft ernstige spraaktaalproblemen en problemen in de communicatieve redzaamheid. Hij heeft sinds zijn kleutertijd logopedie. Vanaf groep 3 is de leerontwikkeling vertraagd verlopen, hij heeft nu een leerachterstand van ruim 2 jaar. J. heeft groep 4 zonder positief effect gedoubleerd, waarna collegiale consultatie met de AB' er is gezocht. Na contact met de logopedist werd de ernst van de spraaktaalproblematiek duidelijk en bleek er een duidelijke relatie tussen de ernstige spraaktaalproblemen en de leerproblemen. Een indicatie cluster 2 werd eind groep 5 aangevraagd en toegekend. Op dat moment was J. al veranderd van een spontane jongen tot een gefrustreerde, teruggetrokken jongen, gedemotiveerd geraakt door het ontbreken van succeservaringen op school, buiten de groep geplaatst en gepest vanwege zijn sociaal-communicatieve problemen.

Directies van betreffende scholen vroegen mij hoe dit in de toekomst voorkomen zou kunnen worden.

Bovenstaande voorbeelden onderstreepten voor mij dat de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen niet altijd vlekkeloos verloopt. Het bevestigde mij in de noodzaak om dit onderwerp bij de horens te vatten, en leidde me naar de keuze voor het onderwerp voor mijn meesterstuk: het optimaliseren van de vroeschoolse signalering van spraaktaalproblemen.

Dit onderwerp raakt niet alleen mijn hart als AB' er, maar zeker ook als mens.

In dit praktijkonderzoek wil ik nagaan wat scholen nodig hebben voor tijdige signalering van spraaktaalproblemen. Hoe doen ze dat nu, en hoe zouden we de huidige signalering kunnen verbeteren?

Mijn doel is dat scholen, wij als AB' ers, de Dienst AB, maar vooral leerlingen met spraaktaalproblemen met de opbrengst van dit onderzoek hun voordeel kunnen doen.

Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding van dit praktijkonderzoek beschreven. Er wordt aangegeven waarom en hoe er is gekomen tot de probleemstelling en de onderzoeksvragen, en wat er met dit praktijkonderzoek gehoopt wordt te bereiken.

1.1 De dagelijkse praktijk van de AB' er cluster 2 op de basisschool

In de dagelijkse praktijk als AB' er cluster 2 zie ik een aantal steeds terugkerende zaken die mijn aandacht trekken:

- Regelmatig tref ik leerlingen waarbij pas op latere leeftijd ernstige spraaktaalproblemen worden gesignaleerd. Het gevolg daarvan is dat pas op latere leeftijd begeleiding in de vorm van extra ondersteuning in de klas, logopedie en/of LGF cluster 2 gerealiseerd kan worden.
- Leerkrachten, IB' ers en directies geven mij aan dat zij zich handelingsverlegen voelen bij het signaleren van spraaktaalachterstanden. Ze zijn geneigd af te wachten, een kleuter ontwikkelingstijd te geven, waardoor kostbare tijd voor de spraaktaalontwikkeling verloren gaat.
- Ik ontvang signalen dat expertisevergroting van leerkrachten op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen een wens is van leerkrachten en scholen.
- Scholen spreken de wens uit tot verbetering van de doorgaande lijn voorschool-vroegschool op het gebied van spraaktaalproblemen. Scholen geven aan dat er sprake is van een gebrekkige of afwezige overdracht van de voorschoolse fase van de aanstaande kleuters. Ook kleuters die al bekend zijn met spraak-taalproblemen starten vaak op de basisschool zonder overdracht van peuterspeelzaal of logopedist. Een doorgaande lijn en integratie van zorg en afgestemd onderwijsaanbod is op deze manier niet mogelijk.
- Scholen zoeken naar uniformiteit wat betreft het signaleren en de aanpak van (lichte) spraaktaalachterstanden in het 1^e kleuterjaar.
- Scholen vragen om handvatten /adviezen over de omgang en begeleiding van leerlingen met "lichte" spraaktaalproblemen, die (nog) niet in aanmerking komen voor een indicatie cluster 2.

Bovenstaande praktijkervaringen en hulpvragen van scholen hebben bij mij geleid tot de wens om me verder te gaan verdiepen in de huidige én de gewenste

vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen. Daarbij kan een rol voor de AB' er cluster 2 zijn weggelegd.

1.2 Het maatschappelijk belang van vroege signalering bij spraaktaalproblemen

Mijn keuze om mijn praktijkonderzoek te richten op vroege signalering van spraaktaalproblemen wordt mede bepaald door de maatschappelijke relevantie. De maatschappelijke roep om de kwaliteit van de voor- en vroegschoolse situatie te verhogen, neemt toe. De tijd is rijp om een leerplankundige bijdrage te leveren aan de spraaktaalontwikkeling van jonge kinderen (Stichting Leerplanontwikkeling [SLO], 2011; Verhoeven, 2007). Een goede aansluiting van voor- naar vroegschoolse educatie en vervolgens een vloeiende overgang naar de schoolse situatie vragen om een goede afstemming. Er zijn en worden initiatieven ontwikkeld op dit gebied, enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Subsidietoekenning vanuit de rijksoverheid en gemeenten voor Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE);
- Ontwikkeling van leerlijnen met betrekking tot mondelinge communicatie (Verhoeven, 2007);
- Initiatieven met betrekking tot vergroten van de woordenschat, bijvoorbeeld het ontwikkelen van de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (Mulder, 2009);
- Ontwikkeling van referentieniveaus voor de taalontwikkeling. Vanuit de referentieniveaus kunnen beheersingsdoelen worden afgeleid (SLO, 2011).

Het belang van een doorgaande lijn van voorschool naar vroegschool wordt onderkend; de theoretische basis is gelegd, maar deze basis is nog niet altijd zichtbaar en merkbaar in de praktijk.

Basisscholen hebben kennis en vaardigheden nodig om spraaktaalproblemen snel te kunnen signaleren en aan te pakken, om zo de taalgevoelige periode optimaal te kunnen benutten. In hoofdstuk 2 zal dit onderwerp theoretisch onderbouwd worden.

1.3 Mijn persoonlijke drijfveer met betrekking tot vroege signalering van spraaktaalproblemen

Het onderwerp “vroege signalering van spraaktaalproblemen” staat dichtbij me door mijn achtergrond als logopedist. Het raakt me omdat ik vaak voorbeelden zie van (te)

late signalering van ernstige spraaktaakproblemen, met alle gevolgen van dien. Ik zie de frustratie op de scholen en de motivatie om hier iets aan te verbeteren. Ik hoop daarom met dit praktijkonderzoek een klein steentje te kunnen bijdragen aan de tijdige signalering van beginnende kleuters met spraaktaalproblemen.

1.4 De Dienst AB-NHZ , Passend Onderwijs en vroege signalering van spraaktaalproblemen

De Dienst AB-NHZ bestaat uit AB' ers van cluster 2 en 3 (zie bijlage 2). De komst van Passend Onderwijs in 2012 en de voorgenomen bezuinigingen op het speciaal onderwijs zullen grote veranderingen voor de dienst met zich meebrengen.

Volgens de huidige stand van zaken zal de dienst voor de cluster 3 leerlingen voor een groot deel inkomensafhankelijk worden van de samenwerkingsverbanden. Voor cluster 2 blijft de dienst verzekerd van rechtstreekse financiering: budgetbekostiging gebaseerd op de cijfers van 2005. De financiële middelen zullen drastisch verminderen omdat de AB cluster 2 in de afgelopen jaren fors is gegroeid. Om ervoor te zorgen dat de dienst een structurele rol blijft spelen in de zorg voor de leerlingen in het reguliere onderwijs zijn nieuwe initiatieven ontplooit en een aantal maatregelen genomen om huidige en toekomstige bezuinigingen het hoofd te bieden (Mollee en Yu, 2010).

De dienst heeft zich tot doel gesteld om zichzelf in de regio te positioneren als hét kenniscentrum voor cluster 2 en 3 problematiek. Daarnaast zijn er initiatieven ten aanzien van verdere ontwikkeling van de PAB en vroege signalering van leerlingen met spraaktaalproblemen.

Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- In de Haarlemmermeer is gestart met een PAB project, gezamenlijk met cluster 4 (zie bijlage 2), het samenwerkingsverband WeerSamenNaarSchool (WSNS) en het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG). Dit project heeft als doel om snel eerstelijns hulp te bieden bij vragen die ons expertisegebied bestrijken.
- De dienst AB wil de komende jaren inzetten op deskundigheidsbevordering op de reguliere scholen, om de expertiseoverdracht efficiënter te regelen. De dienst wordt kenniscentrum, met een aanbod aan workshops, korte trainingen of voorlichtingsbijeenkomsten.
- Uitbereiden van experttaak van de AB' er bij signalering van spraaktaalproblemen. Het huidige PAB project kan uitgebreid worden met een aanbod van diensten en

producten die bij de vroegschoolse signalering, en in de toekomst mogelijk eveneens bij de voorschoolse signalering, ingezet kunnen worden.

Bij bovenstaande voorbeelden is het zaak om duidelijk te krijgen waar de behoefte van scholen ligt. Een inventarisatie onder basisscholen met betrekking tot wensen ten aanzien van AB-ondersteuning bij vroegschoolse signalering zou voor de dienst nuttige informatie kunnen opleveren.

1.5 Onderzoeksvraag

Vanuit bovenstaande verkenning van de praktijk, de maatschappelijke roep, de noodzaak om als Dienst AB nieuwe mogelijkheden te gaan verkennen en vanuit mijn interesse richt dit praktijkonderzoek zich op het verbeteren van de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen. Hoe signaleren scholen op dit moment, waar ligt hun behoefte en hoe zou de AB een rol kunnen spelen bij deze verbetering?

De centrale onderzoeksvraag is:

Wat heeft het Primair Onderwijs nodig om vroegschoolse signalering van kinderen met spraaktaalproblemen te optimaliseren?

Deelvragen van het onderzoek zijn:

- Welke instanties en hulpverleners zijn betrokken bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen? Hoe is de samenwerking en informatieoverdracht?
- Wat doen scholen al met betrekking tot signalering van spraaktaalproblemen?
- Wat heeft een schoolteam nodig om spraaktaalproblemen vroeg te signaleren?
- Wat kan de rol van de AB' er zijn bij vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?

In dit praktijkonderzoek wil ik basisscholen in de regio benaderen met een vragenlijst. Hiermee wil ik in kaart brengen waar de behoefte van scholen ligt ten aanzien van

het verbeteren van het vroegtijdig signaleren van spraaktaalproblemen. Medewerking bij het onderzoek zoek ik bij directies, IB'ers en leerkrachten. In hoofdstuk 3 wordt de onderzoeksopzet beschreven.

Hoofdstuk 2. Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk wordt een theoretisch kader gegeven dat als achtergrondinformatie bij dit praktijkonderzoek dient. Tevens kan de theorie inzicht geven in de huidige stand van zaken betreffende vroege signalering van spraaktaalproblemen.

In 2.1 wordt een definitie gegeven van het begrip spraaktaalproblemen, en in 2.2 wordt het belang van vroege signalering van spraaktaalproblemen theoretisch onderbouwd.

In 2.3 worden problemen bij de signalering besproken en in 2.4 de huidige opvattingen over effectieve aanpak van spraaktaalproblemen. Professionals en instanties betrokken bij vroege signalering worden in 2.5 besproken.

2.1 Begripsbepaling

Spraaktaalverwerving is een multifactorieel proces en is nauw verweven met de totale ontwikkeling van het kind (Schaerlaekens, 2008). Het vinden van eenduidige terminologie is niet gemakkelijk als het gaat om spraak- en taalontwikkeling, en problemen in die ontwikkeling. Door deze veelzijdigheid van factoren die het spraaktaalverwervingsproces beïnvloeden, houden veel verschillende disciplines zich bezig met spraaktaalpathologie, ieder met zijn eigen terminologie. Medici spreken meestal over dysfasie; logopedisten en psychologen over spraaktaalontwikkeling, vertraagde spraak-taalontwikkeling, spraak-taalontwikkelingsachterstand of spraaktaalontwikkelingsstoornis.

In het onderwijs en bij maatschappelijke en overheidsinstanties wordt met name de term “taalachterstanden” gehanteerd. In het reële spraaktaalverwervingsproces gaan spraakontwikkeling en taalontwikkeling echter hand in hand, en kunnen niet los van elkaar gezien worden. Het spraaktaalverwervingsproces wordt dan ook als totaalgebeuren gezien, zowel wat betreft het ontwikkelingsverloop als bij stoornissen in die ontwikkeling (Goorhuis, 2000).

Binnen cluster 2 wordt de term “Ernstige Spraaktaal Moeilijkheden” (ESM) gebruikt als brede verzamelnaam voor ernstige stoornissen op het gebied van spraak en taal (Regionaal Expertise Centrum Holland-Flevoland, 2011)

Door Elzer (Constandse-van Dijk, Elzer & Mildenberg, 2007) wordt gepleit voor een andere invulling van de term ESM, namelijk “Ernstige Stoornis in de Moedertaalverwerving”.

Om in meer algemene bewoordingen te spreken over problemen op het gebied van spraak en taalontwikkeling is de term “spraaktaalproblemen” het meest gangbaar en ladingdekkend. Ik zal daarom de term “spraaktaalproblemen” hanteren in mijn meesterstuk. In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de begrippen met betrekking tot spraaktaalontwikkeling.

2.2 Onderbouwing van de noodzaak tot vroege signalering van spraaktaalproblemen

Op basis van uitgebreid literatuuronderzoek wordt het totaal aantal kinderen met taalontwikkelingsproblemen op 3 à 4 jarige leeftijd zeer globaal geschat op 5% (Reep-van den Bergh, de Koning, de Ridder-Sluis, van der Lem, & van der Maas, 1998). Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Rijksoverheid a., 2010) spreekt over ongeveer 200.000 peuters met een taalachterstand van 1 à 2 jaar. Rond de 5-jarige leeftijd lopen de schattingen uiteen, maar waarschijnlijk stijgt de prevalentie na de leeftijd van vier jaar iets. Taalontwikkelingsstoornissen zijn daarmee de meest voorkomende ontwikkelingsstoornissen die een professional in de jeugdgezondheidszorg en in het onderwijs ziet (Nederlands Centrum Jeugdgezondheidszorg [NCJ], 2011).

2.2.1 De taalgevoelige leeftijd

Er is veel onderzoek gedaan naar de taalgevoelige leeftijd, de gevolgen van spraaktaalproblemen en naar de noodzaak van het benutten van de taalgevoelige leeftijd.

Aangenomen wordt dat de taalgevoelige periode ligt tussen 0 en 7 jaar; de eerste studies die dit aantonen dateren al uit halverwege vorige eeuw (Lenneberg, 1967). Vele taal- en neurowetenschappers hebben daarna deze bevindingen met hun onderzoeken ondersteund (Shaywitz, 2003; Ruben, 1997). Een mijlpaal in de taalontwikkeling vindt plaats vanaf het tweede levensjaar van een kind. Het gemak en de snelheid waarmee kinderen op deze jonge leeftijd taal verkrijgen is indrukwekkend. Dit kan worden verklaard door belangrijke neurologische veranderingen in de hersenen, die positief bijdragen aan het proces van taalverwerving (Izura & Ellis, 2002; Schaffer, 1996).

De beperkte tijdspanne om taal te leren maakt tijdig signaleren en aanpakken van spraaktaalproblemen essentieel; in deze periode kunnen achterstanden nog

aangepakt en ingelopen worden. Er is wetenschappelijk bewijs dat vroegtijdige behandeling van spraaktaalproblemen effectief is (van der Ploeg, 2007; Law, Garret, & Nye, 2004). Daarnaast blijkt uit onderzoek dat vroegtijdige behandeling effectiever is dan latere behandeling (van Agt & de Koning, 2005). Shaywitz (2003) stelt dat het zo vroeg mogelijk vaststellen van eventuele problemen op het gebied van spraak en taal en beginnende geletterdheid belangrijk is omdat vroege interventies het meest effectief zijn, en de hersenen nog het meest plastisch zijn.

Recent worden er ook bezwaren geopperd tegen de veronderstelling dat kinderen slechts tot ongeveer 7 á 8 jaar een gevoelige of kritische periode voor taalontwikkeling doormaken. Zwitserlood (2009) stelt dat voor deze afgrenzing maar weinig concrete aanwijzingen zijn. Volgens hem is er inmiddels bewijs dat de grammaticale ontwikkeling (woordvorming en zinsbouw) veel langer doorgaat. Het leren van nieuwe woorden gaat zelfs een leven lang door. Bij kinderen met ernstige taalproblemen zou de taalgevoelige periode mogelijk zelfs verlengd kunnen zijn.

De voorbeelden uit mijn praktijk ondersteunen echter de voordelen van vroege interventies en de nadelen van interventies gestart op latere leeftijd.

2.2.2 Gevolgen van spraaktaalproblemen

Een spraaktaalachterstand heeft al op jonge leeftijd daadwerkelijk gevolgen op het gedrag, de sociale ontwikkeling en de kwaliteit van het leven van het kind (van Agt, 2005). Een taalachterstand op jonge leeftijd waarbij niet adequaat en tijdig wordt ingegrepen kan ernstige gevolgen hebben voor de taalontwikkeling en leerprestaties op schoolleeftijd (Coster, Goorhuis-Brouwer, Naaken, & Spelberg 1999; Beitchman et al., 1996). Taalontwikkeling speelt dus een zeer belangrijke rol in de totale ontwikkeling van een kind.

Uit wetenschappelijke onderzoek (Justice, Mashburn, Hamre, & Pianta, 2008; Stoel, Peetsma, & Roeleveld, 2003; Verhoeven, 2000) wordt duidelijk dat er een sterke relatie is tussen spraaktaalproblemen en latere lees- en leerproblemen, schoolsucces en uiteindelijk maatschappelijk succes. De taalvaardigheid van jonge kinderen lijkt bepalend lijkt te zijn voor hun verdere schoolloopbaan (Aram, 2005).

Om het basisonderwijs succesvol te kunnen doorlopen wordt er van kinderen verwacht om bij de aanvang van de basisschool al over bepaalde taalvaardigheden te beschikken die nodig zijn om succesvol mee te draaien in het programma wat de basisschool hanteert en om schoolinstructie te begrijpen (Justice et al, 2008; Aram, 2005; Hus, 2001; Verhoeven, 2000). Kinderen die achterlopen in de ontwikkeling van deze taalvaardigheden lijken de achterstand in de verdere schoolloopbaan te behouden, en lopen risico op het ontwikkelen van leerproblemen (Leen, 2009). Eenmaal opgelopen ontwikkelings- en onderwijsachterstanden kunnen maar moeilijk gecorrigeerd worden (van Kampen, Klopogge, Rutten, & Schonewille, 2005). Uit eigen ervaring kan ik dit geheel onderschrijven.

De afgelopen tijd zijn in Nederland verschillende rapporten gepubliceerd over de effectiviteit van programma's gericht op het voorkómen van spraaktaal- en onderwijsachterstanden (van der Vegt & Schonewille, 2007; Leseman & Blok, 2004). In deze studies worden vroege signalering en vroege interventie van spraaktaalproblemen consistent als randvoorwaarde genoemd voor de effectiviteit van de aanpak van spraaktaalproblemen, en het voorkomen van latere leerproblemen (Leseman, 2007).

Toch gaan er ook andere stemmen op. Volgens Goorhuis-Brouwer (2010) worden kinderen op te jonge leeftijd klaargestoomd voor de kenniseconomie. De onlangs ingevoerde Wet Ontwikkelingskansen voor Kwaliteit en Educatie (wetoke, 2010), waarmee de regering taal- en rekenachterstanden wil terugdringen, heeft volgens haar een averechts effect. Educatieve programma's die aanvankelijk alleen bedoeld waren voor kinderen met een ontwikkelingsachterstand, worden nu uitgevoerd in de kinderopvang. Ook het onderwijs richt zich vanaf het vroegste moment vooral op het latere schoolsucces. Volgens Goorhuis-Brouwer wordt daarmee voorbijgegaan aan de eigen ontwikkeling van kinderen.

Mijn mening is dat kinderen hun eigen ontwikkelingslijn moeten kunnen volgen, en deze ontwikkeling moet (non-invasief) door professionals goed gevolgd worden. Ik ben een groot voorstander van vroeg signaleren: door eventuele problemen in de spraaktaalontwikkeling vroeg te signaleren kunnen kinderen juist nog spelenderwijs gestimuleerd worden in hun spraaktaalontwikkeling, waardoor een achterstand

voorkomen wordt of ingelopen kan worden. We moeten, met de kennis van nu, de taalgevoelige periode optimaal benutten. Wachten we af dan worden mijns inziens kinderen kansen voor de toekomst ontnomen.

2.3 Problemen bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen

In deze paragraaf worden problemen bij het signaleren van spraaktaalproblemen geschetst.

Op het sleutelmoment van de leeftijd van 4 jaar is er sprake van een dubbele breuk in de doorgaande lijn van zorg en onderwijs: er vindt een overgang plaats van consultatiebureauarts naar schoolarts en van voorschoolse voorzieningen naar het primair onderwijs. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid dat risicoleerlingen laat worden opgemerkt (van der Ploeg, Lanting, Galindo Garre, Verkerk, 2007) .

Uit de literatuur en uit de praktijk wordt verder het volgende duidelijk:

- Er is geen uniformiteit wat betreft signaleren en gebruik van signaleringsinstrumenten bij de JeugdGezondheidsZorg (JGZ) (van der Ploeg et al, 2007).
- Scholen geven aan dat zij bij de start van een kleuter behoefte hebben aan inzicht in het spraaktaalontwikkelingsniveau van de leerling. Een overdracht van vroegschool naar primair onderwijs is echter niet standaard. De informatieoverdracht ten aanzien van de spraaktaalontwikkeling is vaak afwezig of zeer summier.
- Als een leerling logopedische behandeling krijgt, hebben scholen geen inzicht in de aard en reden van deze behandeling. Scholen hebben daardoor geen mogelijkheid om hun handelen op de behoefte van de kleuter afstemmen.
- Logopedische screening in de kleutergroepen wordt door bezuinigingen niet meer standaard uitgevoerd. Wettelijke verplichte activiteiten van de JGZ op dit gebied is slechts een grofmazige screening op taal- en spraakstoornissen. Logopedische screening geldt als plusactiviteiten van de JGZ, die eventueel door derden uitgevoerd kunnen worden (Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2011). Deze, facultatieve, logopedische screening vindt plaats in de loop van het 2^e kleuterjaar, de 5 jarige kleuters. Hierdoor gaat een kostbaar jaar voor behandeling van spraaktaalproblemen verloren (Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie, 2011).

2.4 Wat werkt bij vroege signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?

Om te komen tot een effectieve en efficiënte signalering en aanpak van spraaktaalproblemen moeten we volgens Nap- Kolhoff et al. (2008) kijken naar wat werkt.

De volgende werkzame ingrediënten zijn van belang voor vroege signalering en aanpak van spraaktaalproblemen (Nap-Kolhoff et al., 2008; van der Vegt & Schonewille, 2008; Leseman, 2007, van Kampen et al., 2005):

- een doorgaande lijn van voor- naar vroegschoolse periode;
- □regelmatische evaluatie door observatie- en/of toetsingsmethoden tijdens de voor- en vroegschoolse fase;
- professionaliteit van de uitvoerders; in de zin van vooropleiding, specifieke training en specifieke na- en bijscholing.

Dit laatste aspect wordt in vrijwel alle door Nap-Kolhoff bestudeerde overzichtsstudies genoemd als een zeer belangrijke voorwaarde voor adequate vroege signalering en effectiviteit van centrumgerichte programma's (Leseman en Blok, 2004; Harskamp, 2004; Leseman, 2002).

2.5 Instanties en professionals betrokken bij vroege signalering van spraaktaalproblemen

2.5.1 JeugdGezondheidsZorg

De doelstelling van de JGZ is om kinderen, die relatief achterlopen in hun ontwikkeling, volgens bepaalde criteria te verwijzen voor verdere diagnostiek, om behandeling zo nodig voegtijdig in te kunnen zetten.

Monitoring van de spraaktaalontwikkeling vindt plaats bij de consultatiebureaus (0-4 jaar) en JGZ (4-12 jaar). Er is echter slechts beperkte uniformiteit in de wijze waarop signalering van taalachterstanden in de praktijk plaatsvindt (van der Ploeg et al., 2007). Geen van de gebruikte signaleringsinstrumenten is bewezen voldoende effectief te zijn om in aanmerking te komen voor landelijke implementatie in de jeugdgezondheidszorg (Postma, 2009; van der Ploeg et al., 2007).

Daarnaast ontbreekt een uniform beleid ten aanzien van verwijzing en behandeling. Het is niet duidelijk wanneer een kind met een taalontwikkelingsachterstand moet worden verwezen. Er zijn geen duidelijk criteria voor verwijzing omschreven (Postma, 2009).

JGZ-organisaties wisselen berichten uit met elkaar en met ketenpartners. Deze uitwisseling van berichten moet goed, veilig en volgens wet- en regelgeving verlopen. Vanwege de Wet Bescherming Persoonsgegevens (Rijksoverheid b., 2011) is het bijvoorbeeld niet toegestaan om zonder toestemming van ouders informatie over kinderen te delen met anderen. De schaduwzijde hiervan kan zijn dat essentiële gegevens over de (spraaktaal-) ontwikkeling niet gedeeld worden met andere professionals, betrokken bij het kind.

In het rapport Standpunt signalering achterstanden (Postma, 2009) worden aanbevelingen gedaan met betrekking tot verbetering van het signaleren van een spraaktaalachterstand bij kinderen. Er zal onder andere nader onderzoek moeten plaatsvinden naar de effectiviteit van instrumenten die spraaktaalachterstanden signaleren (Postma, 2009; van der Ploeg et al, 2007).

2.5.2 Voorschoolse voorzieningen: peuterspeelzalen en kinderdagverblijven

Nederland kent verschillende voorzieningen voor kinderen van 0 tot 4 jaar. Een kenmerk van het Nederlandse systeem is de scheiding tussen opvang (kinderdagverblijven) en educatie (peuterspeelzalen).

- Kinderopvang: Kinderopvang vindt plaats in kinderdagverblijven en heeft als belangrijkste doel om ouders in staat te stellen arbeid en zorg te combineren (Rijksoverheid c., 2011). Onderzoek van Wever (2005) heeft aangetoond dat er in de kinderopvang nauwelijks sprake is van het aanbieden van voorschoolse educatie. Er wordt daling van de kwaliteit geconstateerd door de enorme groei van de kinderopvang. De daling is te wijten aan een weinig specifieke opleidingsgerichtheid in het omgaan met jonge kinderen. Daarnaast is er te weinig pedagogisch gerichte supervisie en ondersteuning aan leidsters. De kinderopvang heeft geen officiële specifieke taak wat betreft educatie of signaleren van achterstanden.
- Peuterspeelzalen: Educatieve activiteiten voor jonge kinderen van 2-4 jaar vinden vooral plaats in peuterspeelzalen. Voorschoolse educatie heeft belangrijke raakvlakken met het beleid dat is gericht op het voorkomen en bestrijden van spraaktaalachterstanden in het onderwijs. De voorschoolse educatie (2-4 jarigen) zou aan moeten sluiten op de vroegschoolse educatie (4-6 jarigen). Voor een doorlopende lijn voor- en vroegschool is goede samenwerking een vereiste. Uit het onderzoek van Sardes (Jepma, van der Vegt, Cuelenaere, Siegert & Thio, 2009) blijkt

dat driekwart van de instellingen voor peuterspeelzaalwerk samenwerkt samen met basisscholen. Het gaat hierbij vooral organisatorische samenwerking en nog te weinig om het verbeteren van de doorgaande lijn in de ontwikkeling van kinderen. In Nederland bestaan verschillende educatieve programma's voor de voorschool, zoals Kaleidoscoop, Piramide en Startblokken. Leseman (2009) stelt echter dat lang niet alle peuterspeelzalen of voorscholen daarmee werken en dat een doorgaande lijn met de basisschool vaak nog ontbreekt.

2.5.3 Audiologische centra, centra voor spraaktaaldiagnostiek, logopedisten

Bij zorgen op het gebied van de spraaktaalontwikkeling kan een kind voor specifiek onderzoek of behandeling via de huisarts worden doorverwezen naar een audiologisch centrum, spraaktaalcentrum of een logopedist. Directe overdracht en contact van deze instanties met de basisschool is vanuit de Wet Bescherming Persoonsgegevens (Rijksoverheid b., 2001) niet toegestaan.

2.5.4 Basisscholen

De basisschool speelt in de vroegschoolse periode een belangrijke rol bij de signalering en aanpak van spraaktaalproblemen. Over de leeftijd waarop gesignaleerd moet worden bestaan echter verschillende opvattingen.

Er zijn opvattingen om een jongste kleuter het eerste jaar vooral te laten wennen. Kleuters zouden zoveel mogelijk ongemoeid gelaten moeten worden, een kleuter moet ontwikkelingstijd krijgen en ontwikkelingsverschillen dienen beschouwd te worden als natuurlijke variatie (Goorhuis, 2010; van der Gaag, 2005).

Ook Wilma Meijer (2006) zet vraagtekens bij wat zij "de verschooling van het kinderleven" noemt. De schaduwzijde van goede preventie is om voorbij te gaan aan het feit dat een normale ontwikkeling tijd nodig heeft. Toetsen, testen en leerlingvolgsystemen hebben een nuttige, preventieve kant, maar eveneens een nadeel. Jonge kinderen moet de ruimte geboden worden voor hun ontwikkeling en mogen niet te snel vastgepind op testresultaten (van der Gaag, 2005).

Door mogelijke achterstanden op deze wijze te benaderen kan essentiële tijd verloren gaan, stelt Leseman (2009). Als kinderen op de basisschool starten zijn er grote verschillen in spraaktaalontwikkeling, wel tot 2 jaar. Een eenmaal opgelopen

achterstand wordt niet gemakkelijk ingelopen, het verschil met leeftijdsgenoten kan op deze manier steeds groter worden (Leseman, 2009; van Kampen et al, 2005).

Bij deze stelling sluit ik me aan, alhoewel ik van mening ben dat kleuters zeker de ruimte moeten hebben om zich te ontwikkelen, en ik kritisch ben ten aanzien van het gebruik van testen bij kleuters. Observatielijsten en leerlingvolgsystemen, in combinatie met een competente leerkracht, zijn mijns inziens bij kleuters te verkiezen boven slechts het afnemen van toetsen en taaltesten. De op scholen gehanteerde taaltesten en –toetsen geven een eenzijdig en incompleet beeld van de taalontwikkeling, en worden bovendien afgenomen op een voor kleuters ongeschikte wijze.

2.5.5 Zorg- en Advies Team

Een zorg- en adviesteam (ZAT) is een multidisciplinair samenwerkingsverband bestaande uit professionals uit het onderwijs en de zorg. Het ZAT sluit aan bij de leerlingenzorg van het onderwijs en is ingebed in het zorgstructuur van de school. In een ZAT worden signalen van leerkrachten besproken, die wijzen op de behoefte aan extra zorg voor een leerling. De teamleden werken samen om kinderen met (vermoeden van) emotionele, gedrags-, ontwikkelings- en/of schoolleerproblemen, vroegtijdig, efficiënt en effectief te ondersteunen. De doelstelling van een ZAT is om zo snel mogelijk de juiste hulp en ondersteuning in te schakelen voor de leerling, zijn ouders en leerkrachten (van der Steenhoven & van Veen, 2009).

Het kabinet wil dat elke school voor basisonderwijs, voortgezet onderwijs of beroepsonderwijs in 2011 beschikt over een goed werkend bovenschools zorg- en adviesteam. Deze doelstelling is nog niet gerealiseerd; ondanks het feit dat vele ZAT's reeds goed functioneren zijn er nog wel een aantal verbeteringen mogelijk en noodzakelijk. Deze verbeteringen betreffen bijvoorbeeld de snelheid van handelen en de aard en omvang van de hulpverleningsprogramma's (Bijlsma-Schlosser & Lijs-Spek, 2010). De professionals in de zorg en het onderwijs vinden het belangrijk om ook voor 0-4-jarigen ZAT's in te richten. Deze teams kunnen, net als de ZAT's in het basisonderwijs, eraan bijdragen dat jonge kinderen vroegtijdig, snel en adequaat hulp krijgen (Bijlsma-Schlosser & Lijs-Spek, 2010).

2.6 Conclusie

Bovenstaande geeft aan dat er, ondanks *good practices* en goede initiatieven, nog voldoende ruimte voor verbetering is bij het tijdig signaleren van spraaktaalproblemen. Met mijn onderzoek hoop ik bij te dragen aan het in kaart brengen van hetgeen basisscholen nodig hebben om spraaktaalproblemen tijdig te signaleren, om zodoende hun mogelijkheden op dat gebied te vergroten.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk wordt de methodiek van het praktijkonderzoek beschreven; de onderzoeksgrondvorm en onderzoeksmiddelen. Het doel is om antwoorden te krijgen op de centrale onderzoeksvraag “Wat heeft het Primair Onderwijs nodig om de vroegschoolse signalering van kinderen met spraaktaalproblemen te optimaliseren?”. Daarnaast moet het onderzoek antwoord geven op de deelvragen

- welke instanties en hulpverleners zijn betrokken bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen? Hoe is de samenwerking en informatie-overdracht?
- Wat doen scholen al met betrekking tot signalering van spraaktaalproblemen?
- Wat heeft een schoolteam nodig om spraaktaalproblemen vroeg te signaleren?
- Wat kan de rol van de AB’er zijn bij vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?

3.1 Onderzoeksmethodologie

Onderzoeken kunnen zich kenmerken door :

- verschil in primaire gerichtheid of functie: meer theoriegericht of meer praktijkgericht.
- verschillen in benadering: meer kwalitatief of meer kwantitatief.
- verschillen in grondvorm, zoals experiment, case-study of survey

(Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, 2011)

Hieronder zal worden toegelicht dat dit onderzoek kan worden getypeerd als een

- praktijkgericht onderzoek
- beleidsonderzoek
- onderzoek met een survey onderzoeksgrondvorm,
- onderzoek met zowel een kwalitatieve als kwantitatieve benadering

3.1.1 Keuze van data-verzamelingsinstrument

- Beleidsonderzoek:

Dit praktijkonderzoek betreft een beleidsonderzoek; beleidsonderzoek is voornamelijk kwantitatief onderzoek, gericht op beleidsontwikkelingen.

Er wordt onderzoek gedaan naar de ervaringen van schoolmedewerkers naar hun huidige én de gewenste vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen. Dit

onderzoek heeft tot doel om schoolbeleid op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen te optimaliseren, maar vooral ook om het beleid van de eigen organisatie, de Dienst AB-NHZ, beter af te kunnen stemmen op de wensen van de klant, de scholen. Het onderzoek wordt uitgevoerd in de regio Noord Holland Zuid, en beoogt daardoor geen generaliseerbare (landelijke) uitkomsten. Wel kan dit onderzoek richting geven aan beleidsontwikkelingen op school-, dienst- en regionaal niveau. Hiermee krijgt het onderzoek eveneens waarde op macroniveau, immers gezien de toekomstige bezuinigingen op het Passend Onderwijs is het voor AB diensten zaak om nieuwe rollen en taken van de AB' er te gaan verkennen. De onderzoeksresultaten zijn reeds gebruikt om beleid in de regio te beïnvloeden; bij beleidsbesprekingen met de Samenwerkingsverbanden konden hiermee de wensen van scholen ten aanzien van de DienstAB-NHZ met onderzoekgegevens onderbouwd worden.

- Surveyonderzoek:

Voor een beleidsonderzoek is de survey-onderzoeksstrategie als grondvorm geschikt. Survey-onderzoek is geschikt voor beschrijvende onderzoeksvragen en voor verbandvragen. Het is gericht op de vraag hoe mensen ergens over denken, wat ze ergens van vinden, hoe ze handelen, wanneer en wat ze doen.

Survey-onderzoek gaat meestal ook na of subgroepen in de onderzoeksgroep verschillen met betrekking tot het onderzochte thema (de Lange 2010; Harinck, 2006). In een survey-onderzoek wordt onderzoek gedaan met veel cases en vrij veel variabelen (Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, 2011).

Een essentieel element in survey-onderzoek is dat niet de totale populatie wordt onderzocht, maar een steekproef. Op basis van de door deze steekproef verkregen gegevens kan een *trend* worden aangegeven van de populatie als geheel (Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, 2011; de Lange, 2010).

Door middel van dit survey-onderzoek kan onderzocht worden wat scholen op dit moment hanteren met betrekking tot vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen, wat zij nodig hebben om de signalering te optimaliseren en hoe de AB' er daarbij een rol zou kunnen spelen. Door subgroepen te bevragen (zie 3.2) kan nagegaan worden of er verschillen in beleving en bevindingen bestaan tussen de groepen.

De meest karakteristieke vorm van survey-onderzoek verloopt volgens een vast patroon:

- ontwikkeling van een vragenlijst
- voorleggen van de vragenlijst aan een willekeurige steekproef
- verwerken van de vragenlijsten
- nagaan of er verschillen zijn voor bepaalde groepen respondenten of voor bepaalde scholen

- Nadeel van een surveyonderzoek:

Een zwak punt van een surveyonderzoek is dat het een relatief oppervlakkige, verkennende onderzoeksstrategie is (de Lange, Schuman, & Montessano Montessori, 2010). Het heeft daardoor als beperking dat er amper causale conclusies kunnen worden getrokken. Om toch diepere samenhangen zichtbaar te maken kan er met behulp van andere strategieën en methoden in tweede instantie de diepte gezocht worden (zie 3.1.2).

3.1.2 Vorm van dit praktijkonderzoek

Om antwoord te geven op alle deelvragen van mijn praktijkonderzoek is een onderzoeksmethode in de vorm van een vragenlijst onvoldoende. Naast kwantitatieve gegevens is namelijk ook inzicht in persoonlijke beleving, in motieven en in diepere samenhangen gewenst. Om deze kwalitatieve gegevens te verkrijgen wordt er in dit onderzoek daarom ook gebruik gemaakt van diepte-interviews als aanvulling op de vragenlijst.

Het praktijkonderzoek bestaat daarmee uit 2 fasen:

<i>Fase 1:</i>	bevragen van de onderzoeksgroep dmv. een gestructureerde vragenlijst
<i>Fase 2:</i>	bevragen van een klein gedeelte van de onderzoeksgroep dmv. een diepte interview, aanvullend op de vragenlijst

3.1.3 Waarnemingsmethode

In dit praktijkonderzoek gaat het om de bevindingen en beleving van de respondenten. In de afweging voor de keuze van de waarnemingsmethode is daarom meegenomen dat de waarnemingsvorm “bevragen” het meest geschikt is

voor feitelijke gegevens, meningen en ervaringen (Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, 2011; de Lange et al, 2010; Harink, 2006).

Deze waarnemingsmethode wordt gerealiseerd door de volgende 2 middelen:

- een gestructureerde vragenlijst, dit is een verkennende en vergelijkende kwantitatieve methode. De vragenlijst is zelf samengesteld en bestaat uit 24 vragen (zie bijlage 3). Voordeel van deze onderzoeksmethode is dat zij naast efficiënt ook betrouwbaar is, en in een relatief kort tijdsbestek informatie en antwoorden geeft op de deelvragen.
- diepte-interviews als aanvullende onderzoeksmethode op de vragenlijst (zie bijlage 4).

3.2 Onderzoeksgroep

- Vragenlijst: Voor het invullen van de vragenlijst worden er 12 scholen in de regio Noord Holland Zuid benaderd om deel te nemen aan de eerste fase van het onderzoek. Om een representatieve steekproef te verkrijgen wordt willekeurig gekozen uit de populatie middelgrote scholen (200-300 leerlingen) waar de dienst AB-NHZ cluster 2 werkzaam is. Op deze wijze vormt de steekproef een zo goed mogelijke afspiegeling van de populatie.

In onderwijskundig onderzoek komt het vaak voor dat de vraagstelling en de onderzoekssituatie zich kenmerken door de aanwezigheid van meerdere (aggregatie)niveaus (Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, 2011).

Wat betreft de responsgroep van de vragenlijst is daarom gekozen voor het bevragen van de 3 niveaus schooldirectie - IB 'er -leerkracht. De responsgroep komt daarmee op 36 respondenten. Door het bevragen van deze 3 bronnen wordt er voldaan aan de (kwaliteits-) eis tot triangulatie (zie 3.3.3). De leerkrachten en IB 'ers zijn allen vrouwen, onder de directeurs is 40 % mannelijk en 60 % vrouwelijk.

- Interviews: Voor het diepte-interview is niet gekozen voor een gestratificeerde steekproef waarbij van elke informatiebron (directie, IB 'er en leerkracht) een persoon geselecteerd wordt, maar voor het bevragen één informatiebron, de IB 'ers. Zij kunnen namelijk vanuit een breed perspectief naar dit onderwerp kijken en zijn vanuit hun functie een vertegenwoordiging van de school.

Drie IB 'ers worden geïnterviewd, enerzijds om de bestaande situatie in kaart te brengen en anderzijds om hun visie, wensen en ideeën met betrekking tot het

onderzoeksgebied te verhelderen. De deelvragen worden hierbij gebruikt als uitgangspunt.

De keuze voor deze drie IB 'ers is gebaseerd op hun specifieke aandacht voor het onderwerp en de aangegeven bereidwilligheid; de keuze voor het aantal IB 'ers is gemaakt op basis van de praktische uitvoerbaarheid en het tijdsplan van het onderzoek.

3.3 Kwaliteit van het instrument; betrouwbaarheid, validiteit en ethiek

In dit onderzoek is voldaan aan de volgende kwaliteitscriteria:

- betrouwbaarheid: dit kan worden gezien als technische voorwaarde voor een goede meting. Met betrouwbaarheid wordt verwezen naar de haalbaarheid en nauwkeurigheid van de meting (Harink, 2006). De betrouwbaarheid van onderzoek met behulp van een vragenlijst is groot (de Lange et al, 2010), immers de meting is precies, geeft een helder beeld en is te allen tijde reproduceerbaar.
- validiteit: dit verwijst naar de mate waarin het instrument meet wat het onderzoek wil meten. De validiteit van de vragenlijst als onderzoeksmethode is relatief laag, echter door meer dan één instrument in te zetten bij dezelfde onderzoeksvraag, in dit geval door de combinatie vragenlijst en interviews, wordt de validiteit verhoogd.
- bruikbaarheid: dit betreft kenmerken die bij toepassing in de praktijk van belang zijn. Dit onderzoek is relevant voor anderen, het kan de basis vormen voor vervolgonderzoek en kan richting geven aan kwaliteitsverbetering ten aanzien van vroege signalering van spraaktaalproblemen
- ethiek: de handelingen zijn zuiver en transparant, ze zijn consistent met de onderzoeksdoelen, er wordt systematisch toegewerkt naar het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Daarnaast worden respondenten zorgvuldig geïnformeerd en op de hoogte gehouden, worden vertrouwelijkheid, privacy en anonimiteit (waar gewenst) gewaarborgd door namen van de respondenten te vervangen door een code.

3.3.1 Triangulatie

Een belangrijk kwaliteitsaspect in praktijkonderzoek is triangulatie, het gebruik van meerdere gegevensbronnen (Harink, 2006). Het gaat in praktijkonderzoek niet om eenduidig vaststaande zaken, maar meer om percepties van verschillende belanghebbenden. Daartoe wordt er getracht vanuit verschillende invalshoeken naar

het onderwerp te kijken. In dit praktijkonderzoek worden de ervaringen van scholent en aanzien van de signalering van spraaktaalproblemen onderzocht, en worden de bevindingen van scholent onderling, en van de verschillende disciplines binnen de school met elkaar vergeleken. Door het gebruik van meerdere gegevensbronnen (3 subgroepen respondenten) wordt gezorgd voor triangulatie. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van twee verschillende soorten van informatiebronnen; een vragenlijst en een verdiepend interview. In hoofdstuk 5 worden er vanuit drie invalshoeken (literatuur, praktijkonderzoek en eigen ervaring) conclusies getrokken.

3.4 Verwerking van onderzoeksgegevens

De onderzoeksgegevens uit de eerste fase van het onderzoek worden verwerkt door middel van een frequentieverdeling en kruistabellen. Met de frequentieverdeling wordt aangegeven hoe de totale groep respondenten verdeeld zijn over de antwoordmogelijkheden. Met de kruistabellen worden variabelen (subgroepen) met elkaar gekruist. Door de verdeling van percentages voor de subgroepen met elkaar te vergelijken kan bekeken worden of er verschillen in beleving tussen de 3 subgroepen bestaat. De antwoorden zijn verwerkt per vraag en worden uitgedrukt in aantallen en percentages uitgesplitst naar responsgroep. Vragen die niet beantwoord zijn of waarbij zowel ja als nee is ingevuld worden niet meegerekend in de score.

Het tweede gedeelte van het onderzoek, de diepte-interviews, wordt met gestructureerde vragenlijsten afgenomen bij 3 IB'ers. Bij één interview was eveneens een taalcoördinator aanwezig. De meest informatieve en illustratieve citaten uit de interviews worden uitgeschreven en verwerkt (zie bijlage 4). Deze kwalitatieve onderzoeksgegevens worden ter onderbouwing gebruikt voor de kwantitatieve gegevens uit de eerste onderzoeksfase.

Gezien het belang van de uitkomsten van het onderzoek voor de Dienst AB-NHZ is de enquête met 24 vragen vrij uitgebreid. Ook aan de verwerking van de onderzoeksgegevens in hoofdstuk 4 wordt om die reden eveneens uitgebreid aandacht besteed.

Hoofdstuk 4. Data analyse en resultaten

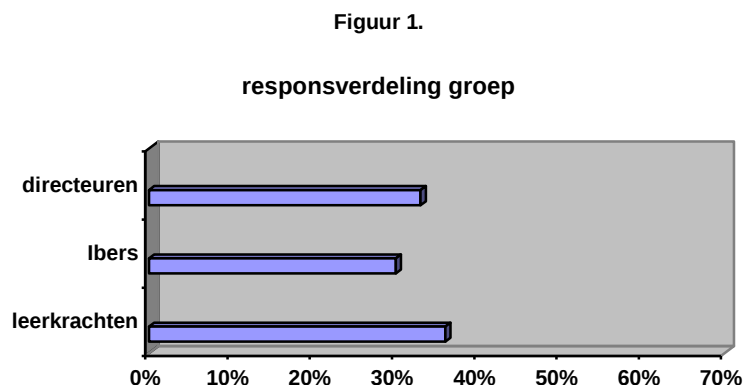
In dit hoofdstuk zal de verzamelde data geanalyseerd worden. De data vanuit de enquête zal in de eerste paragraaf worden geanalyseerd en toegelicht, en waar nodig worden geïllustreerd met behulp van grafieken en diagrammen. In de laatste paragraaf worden de data verkregen door de diepte-interviews gepresenteerd, door middel van uitgeschreven citaten.

4.1 Datapresentatie van de enquête “signaleren spraaktaalproblemen in de vroegschoolse periode”

4.1.1 Inleiding

Van de 36 benaderde personen op de 12 deelnemende scholen hebben er 33 de enquête ingevuld (totale respons van 92%). In verband met de gewenste triangulatie is het van belang de antwoorden uit te kunnen splitsen naar achtergrond van de respondenten. Dit zijn 3 subgroepen: directeuren, IB'ers en leerkrachten.

De 12 leerkrachten hebben allen de enquête ingevuld (respons van 100 %); 10 van de 12 IB'ers hebben de enquête ingevuld (83%), en 11 van de 12 directeuren (92%). De totale respons geeft een redelijk gelijkmatige verdeling over de 3 responsgroepen: 36% leerkrachten, 30% IB'ers en 33% directeuren.

De enquête-data is in 5 delen verwerkt, gekoppeld aan de onderzoeks-deelvragen:

1. informatie over personen betrokken bij het signaleren van spraaktaalproblemen (zie 4.1.2) , als antwoord op deelvraag 1 *“Welke instanties en hulpverleners zijn betrokken bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen? Hoe is de samenwerking en informatieoverdracht?”*

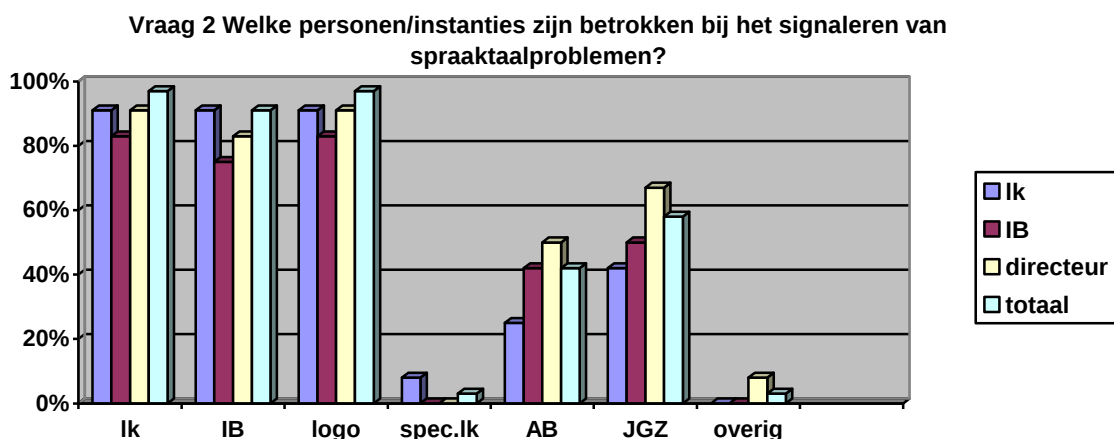
2. informatie over de spraaktaalontwikkeling van een nieuwe kleuter (zie 4.1.3), als antwoord op deelvraag 2 *“Wat doen scholen al met betrekking tot signalering van spraaktaalproblemen?”*
3. signaleren van spraaktaalproblemen in groep 1 (zie 4.1.4) , als antwoord op deelvraag 2 *“Wat doen scholen al met betrekking tot signalering van spraaktaalproblemen?”*
4. optimaliseren van de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen (zie 4.1.5) als antwoord op deelvraag 3 *“Wat heeft een schoolteam nodig om spraaktaalproblemen vroeg te signaleren?”*
5. de rol van de AB cluster 2 bij vroege signalering en aanpak van spraaktaalproblemen (zie 4.1.6), als antwoord op deelvraag 4 *“Wat kan de rol van de AB’er zijn bij vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?”*

4.1.2 Informatie over personen betrokken bij het signaleren van spraaktaalproblemen

Bij het signaleren van spraaktaalproblemen zijn de volgende professionals en instanties betrokken (zie figuur 2):

- de leerkracht (genoemd bij 97% van de respondenten)
- de IB’er (91%)
- de logopedist (97%)
- de Jeugdgezondheidszorg (schoolarts) (58%)
- de AB’er (42%)

Figuur 2.

Van de totale responsgroep geeft 97% aan dat er overleg is tussen de personen en instanties die betrokken zijn bij het signaleren. Er is weinig verschil te zien tussen de 3 verschillende responsgroepen.

85% van de respondenten benoemt de samenwerking tussen de personen betrokken bij de signalering optimaal.

4.1.3 Informatie over de spraaktaalontwikkeling van een nieuwe kleuter

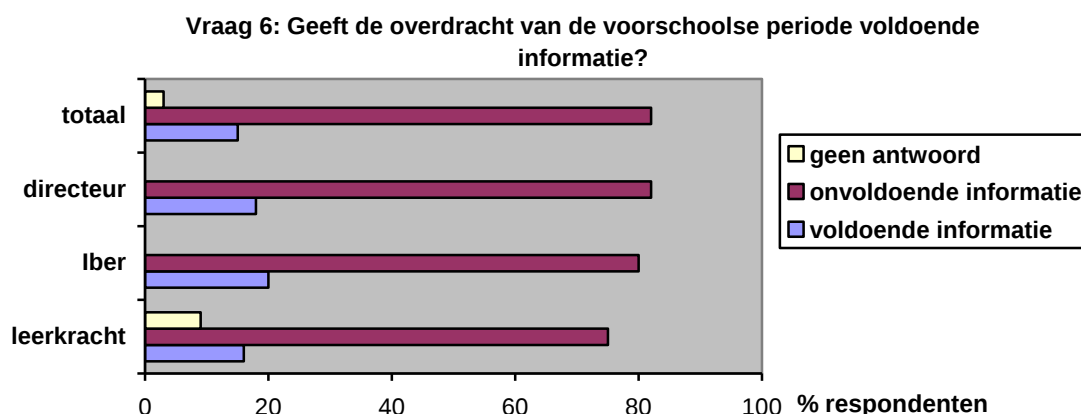
➤ Informatie van de ouders

97 % van de respondenten geeft aan dat er bij de start van een nieuwe kleuter gevraagd wordt naar informatie over de spraaktaalontwikkeling. 45% van de respondenten geeft aan dat ouders voldoende informatie geven over de spraaktaalontwikkeling van de nieuwe kleuter. Daarbij is er een verschil te zien bij de respondentengroepen: van de leerkrachten beschouwt 42% de informatie voldoende, van de IB' ers 30% en van de directeurs 64 % (zie figuur 9).

➤ Informatie van de voorschoolse periode

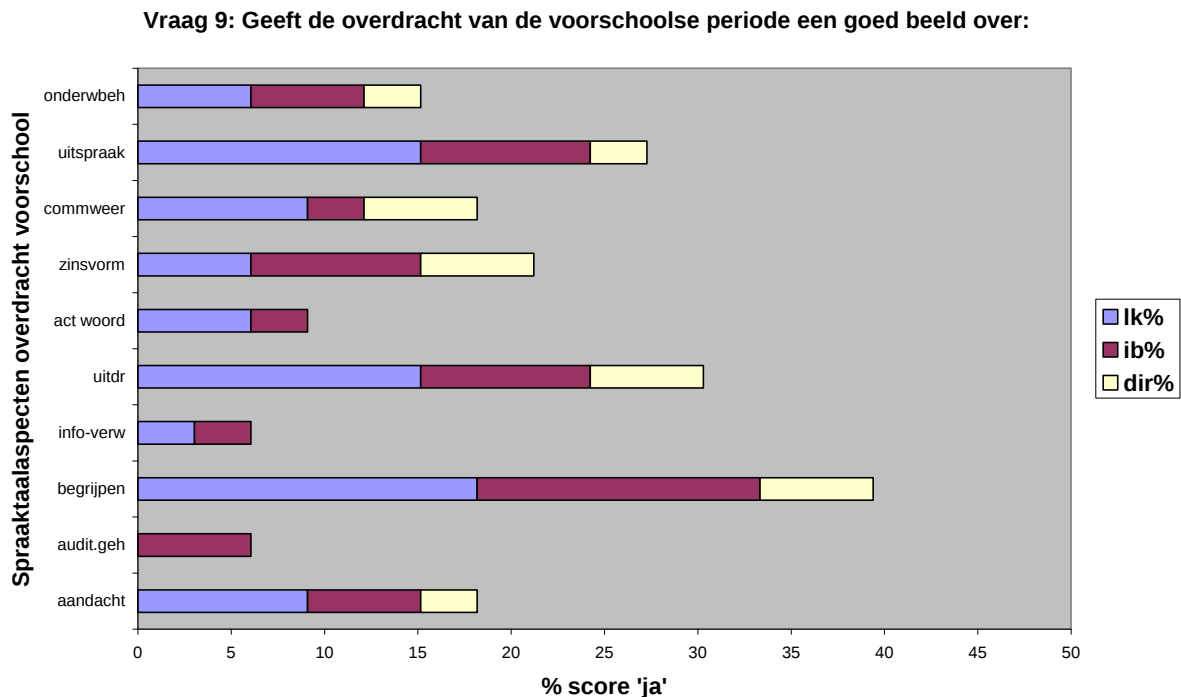
De informatie van voorschoolse instanties geeft volgens 82% van de totale responsgroep onvoldoende informatie over de spraaktaalontwikkeling van de nieuwe kleuter (zie figuur 3). 27 % van de respondenten geeft aan een overdracht van de voorschoolse instantie te krijgen bij de start van een nieuwe kleuter, 52% ontvangt soms een overdracht, 21 % ontvangt geen overdracht.

Figuur 3.

De spraaktaalaspecten waar de meeste respondenten dmv. de voorschoolse overdracht een goed beeld van krijgen zijn uitgezet in onderstaande figuur 4.

Figuur 4.

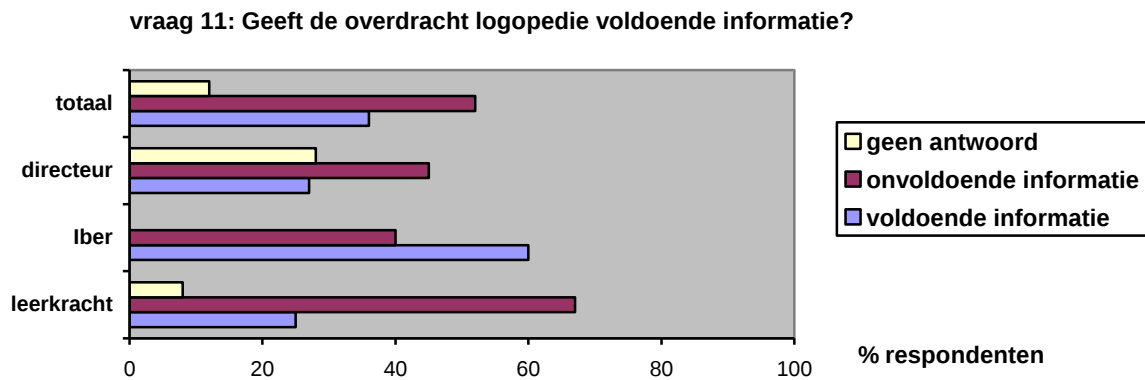

De voorschoolse informatie over de verschillende taalaspecten wordt door minder dan 40% van de respondenten als "goed" beoordeeld. Het auditief geheugen, de informatieverwerking en de actieve woordenschat zijn spraaktaalaspecten waar de overdracht van de voorschoolse periode de minste informatie over geeft.

➤ Informatie van de logopedie

12 % van alle respondenten geeft aan bij de start van een nieuwe kleuter een overdracht van de behandelend logopedist te ontvangen als de kleuter logopedische behandeling krijgt; 33% geeft aan dat dit soms het geval is, en 42% geeft aan geen overdracht van de logopedist te ontvangen. Van de responsgroep hebben 3 respondenten geen antwoord aangegeven, omdat een overdracht logopedie nog niet van toepassing is geweest, of omdat de respondent als directeur niet de ontvanger is van de informatie van de logopedist. Er is een opvallend verschil tussen de 3 responsgroepen: van de leerkrachten geeft 67% aan geen overdracht te ontvangen, tegenover 30% van de IB' ers en 33% van de directeuren.

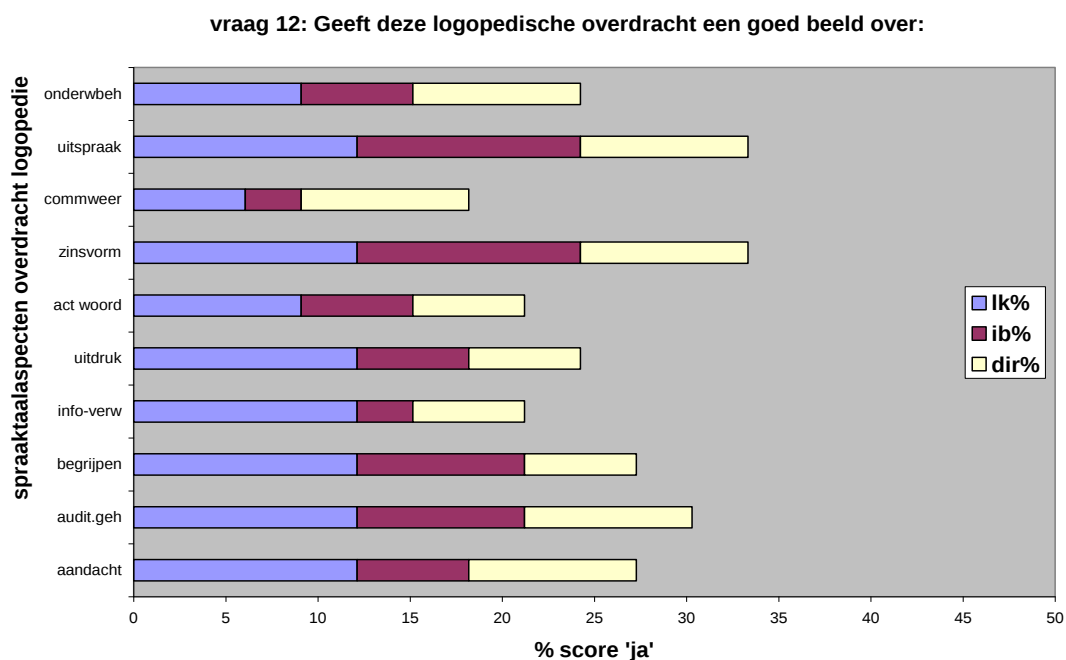
figuur 5.

Van de totale groep geeft 52% aan door de logopedische overdracht onvoldoende informatie te krijgen over de ernst en de aard van de spraaktaalproblemen, 36% geeft aan voldoende informatie te krijgen. Uitgesplitst naar responsgroep laat zien dat 67% van de leerkrachten, 60% van de IB'ers en 45% van de directeuren onvoldoende informatie krijgt over de ernst en de aard van de spraaktaalproblemen op basis van de logopedische overdracht (zie figuur 5).

Voor 70% van de respondenten geeft de logopedische overdracht geen goed beeld over verschillende spraaktaalaspecten. De spraaktaalaspecten waar door middel van de logopedische overdracht een goed beeld van gekregen wordt zijn uitgezet in figuur 6.

Figuur 6.

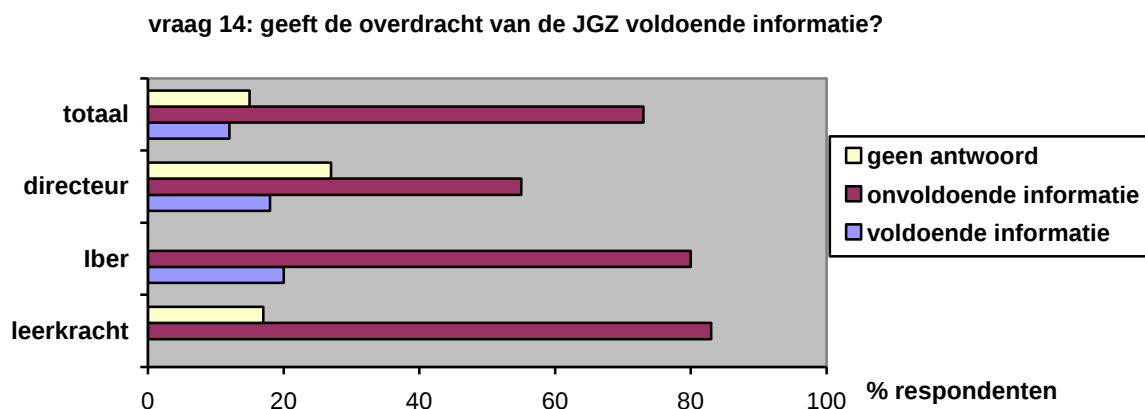
➤ Informatie van de Jeugdgezondheidszorg/ schoolarts

Uit de enquête kwam naar voren dat 85 % van de respondenten geen overdracht van de JGZ ontvangt bij de start van een nieuwe kleuter. 6% gaf aan soms een overdracht te ontvangen en 3 % krijgt een overdracht van de JGZ bij de start van een nieuwe kleuter (er ontbreken gegevens van 2 respondenten).

Bij een risico-kleuter waren deze percentages respectievelijk 76%, 6% en 6% ; 4 van de respondenten hebben bij deze vraag geen antwoord ingevuld.

Geen van de leerkrachten vindt de overdracht van de JGZ een goed beeld geven van de spraaktaalontwikkeling. Van de totale groep respondenten geeft voor 73% de informatie van de JGZ onvoldoende informatie over de spraaktaalontwikkeling van de nieuwe kleuter, voor 12% is de informatie voldoende, van 5 respondenten ontbreekt het antwoord (zie figuur 7).

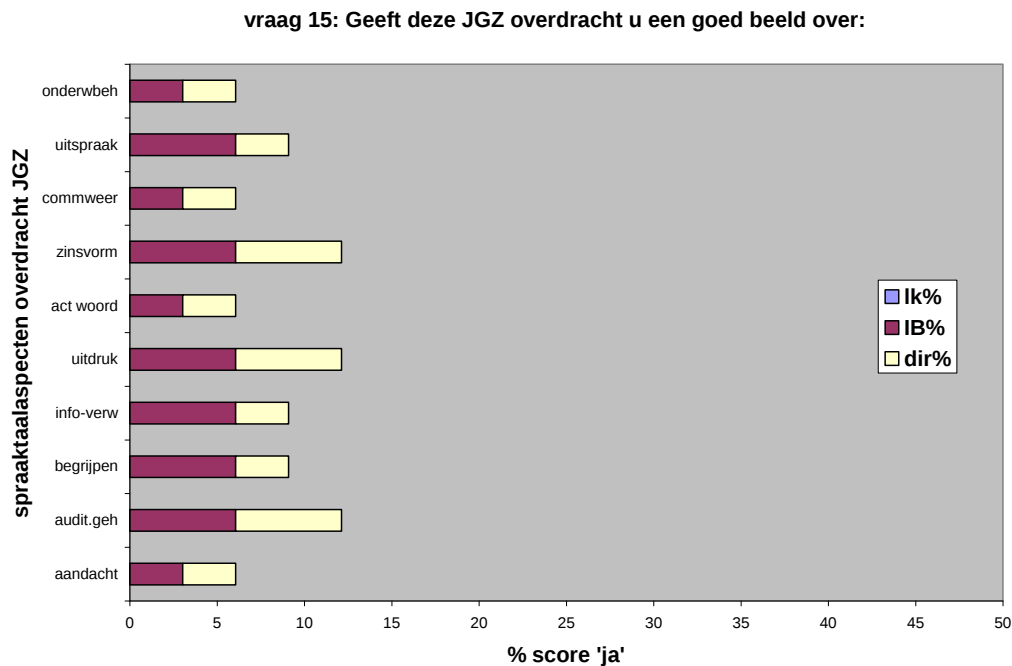
Figuur 7.

De respondenten geven aan over zeer weinig spraaktaalaspecten informatie te krijgen door middel van de overdracht van de JGZ. Opvallend is dat leerkrachten over geen enkele spraaktaalaspect een goed beeld krijgen door informatie uit een JGZ overdracht.

De spraaktaalaspecten waar de meeste respondenten door middel van de JGZ overdracht een goed beeld van krijgen zijn uitgezet in figuur 8.

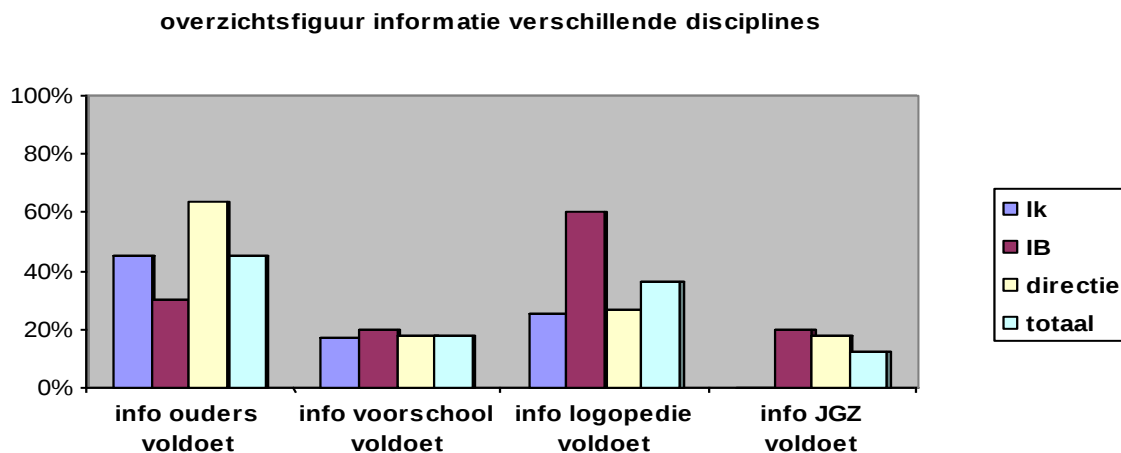
Figuur 8.

Figuur 9 geeft een totaaloverzicht van de enquêtevragen 6, 8, 11 en 14; een overzicht over het al of niet voldoen van de informatieoverdracht van de verschillende disciplines en instanties met betrekking tot spraaktaalontwikkeling van een nieuwe kleuter.

Het grootste deel van alle groepen respondenten geeft aan dat de informatieoverdracht van de ouders, de voorschoolse periode, de logopedie en de JGZ niet voldoet om een goed beeld te krijgen over de spraaktaalontwikkeling van de nieuwe kleuter.

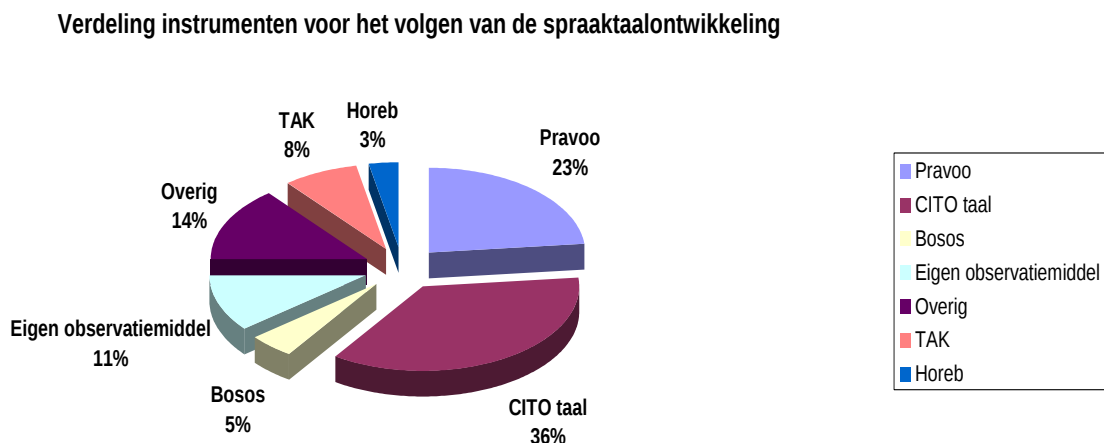
Figuur 9.

4.1.4 Het signaleren van spraaktaakproblemen in groep 1

Alle respondenten (100%) geven aan een instrument te gebruiken om de spraaktaalontwikkeling in de vroegschoolse periode te kunnen volgen. Het meest wordt gebruik gemaakt van de CITO Taal (23 respondenten) en de Pravoo (15 respondenten). Bij 70% van de respondenten wordt er gebruik gemaakt van een combinatie van 2 of meerdere instrumenten (zie figuur 10).

Figuur 10.

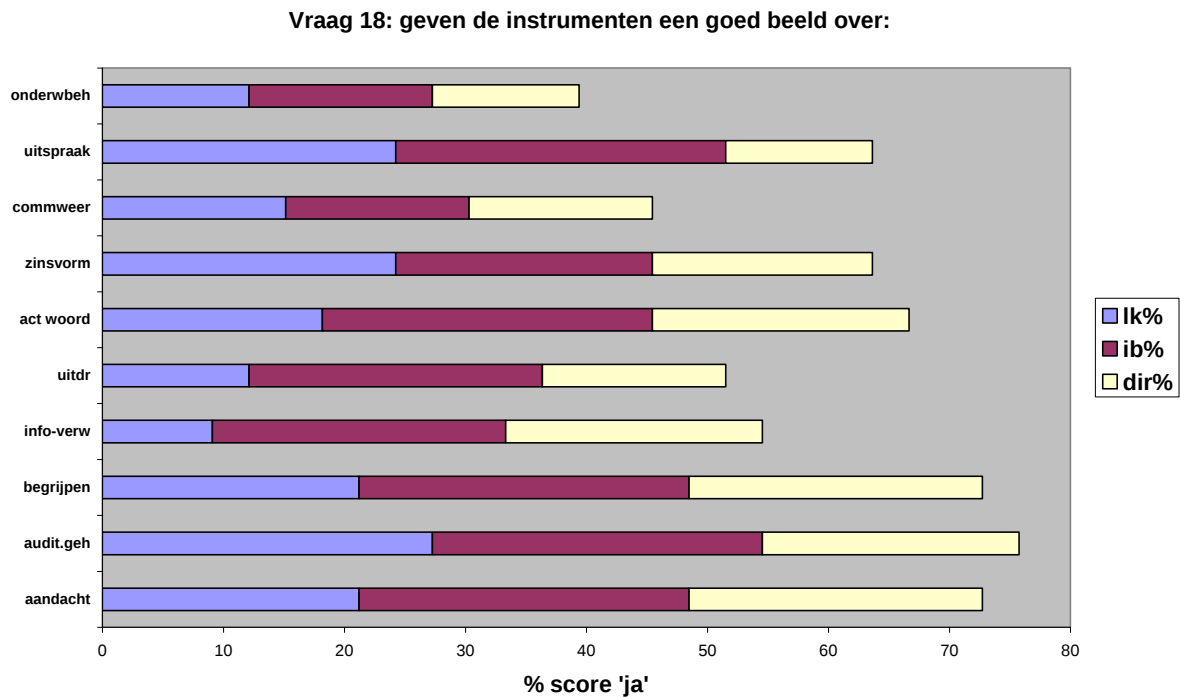

Van alle respondenten geeft 70 % aan dat de instrumenten voldoende informatie bieden om spraaktaalproblemen vroeg te kunnen signaleren, 27 % vindt de instrumenten te weinig informatie bieden hiervoor, van 1 respondent ontbreekt dit gegeven (zie figuur 10).

De gebruikte instrumenten om de spraaktaalontwikkeling te volgen geven een goed beeld over de meeste spraaktaalaspecten. Spraaktaalaspecten waar de gebruikte instrumenten minder informatie over geven zijn informatieverwerking, uitdrukkingsvaardigheid en communicatieve weerbaarheid.

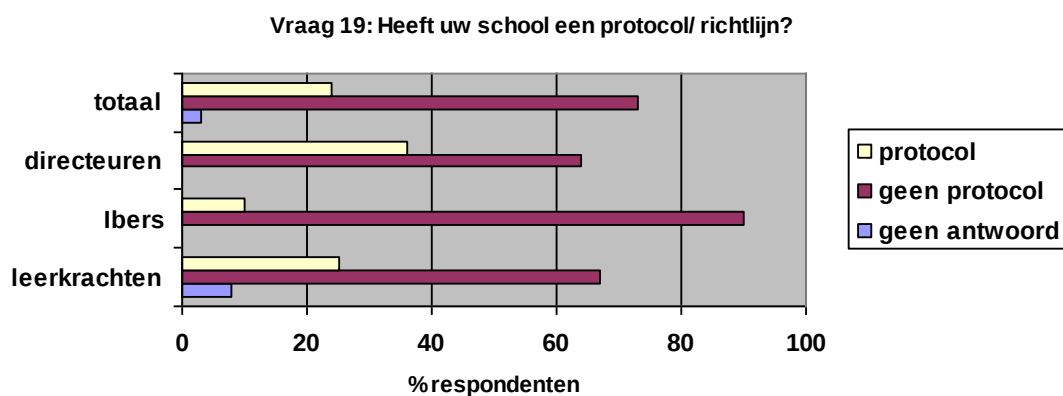
Hierbij is een vrijwel gelijke verdeling te zien over de 3 verschillende responsgroepen

Figuur 11.

73% van alle respondenten geeft aan dat de school geen protocol of richtlijn heeft met betrekking tot de signalering en aanpak van spraaktaalproblemen.

Figuur 12

4.1.5. Het optimaliseren van de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen

Op vraag 20 “wat mist u bij de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen” konden de respondenten 5 van de volgende mogelijkheden aangeven:

Figuur 13.

gemist bij vroegschoolse signalering spraaktaalproblemen		totale groep	onderverdeling:		
			leerkrachten	IB'ers	directeuren
a	kennis over de normaal en abnormaal verlopende spraaktaalontwikkeling	24%	12 %	3%	9%
b	kennis over het signaleren van spraaktaalproblemen	27%	15%	6%	6%
c	kennis over de aanpak van spraaktaalproblematiek in de klas	48%	21%	9%	18%
d	kennis over het afstemmen van de onderwijsomgeving op kleuters met spraaktaalproblemen	30%	18%	9%	3%
e	een uniforme, volledige signalerings- en/of observatielijst voor jongste kleuters	45%	21%	18%	6%
f	een genormeerde, korte vragenlijst om spraaktaalproblemen te signaleren	88%	33%	24%	30%
g	het kunnen inschakelen van een spraaktaaldeskundige bij (vermoeden van) spraaktaalproblematiek	30%	9%	15%	6%
h	kortdurende begeleiding door een spraaktaaldeskundige	24%	9%	9%	6%
i	schoolrichtlijn/ protocol “signaleren van spraaktaalproblemen”	39%	12%	18%	9%
j	informatie van ouders bij de intake van een nieuwe kleuter dmv. een vragenlijst “spraaktaalontwikkeling”	30%	9%	12%	9%
k	informatie van de voorschoolse periode dmv. een vragenlijst “spraaktaalontwikkeling” (met toestemming van ouders)	64%	21%	15%	27%
l	(indien van toepassing:) informatie van logopedie dmv. een vragenlijst “spraaktaalontwikkeling” (met toestemming van ouders)	21%	6%	6%	9%
m	informatie van de JGZ bij risicoleerlingen, dmv. een vragenlijst “spraaktaalontwikkeling” (met toestemming van ouders)	42%	15%	18%	9%
n	overig, nl.....	3%	3%	0%	0%

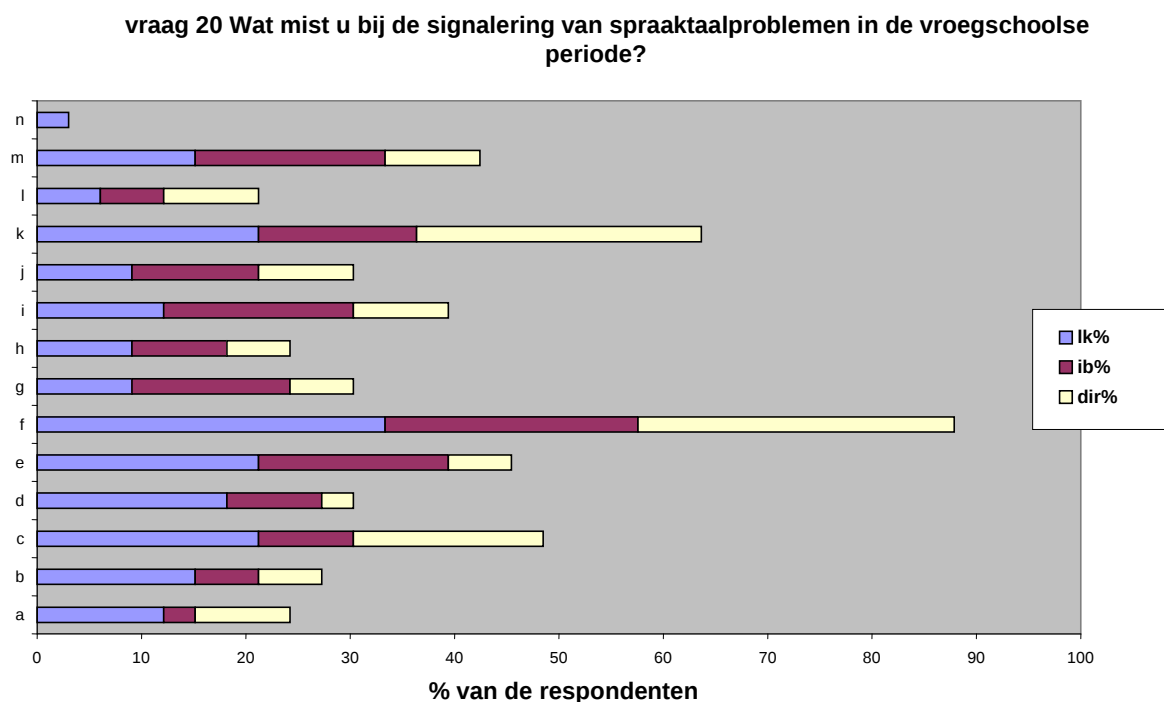
Als “overig” werd genoemd de “KIJK”observatielijst.

De totale groep respondenten geeft aan vooral de volgende zaken te missen

- een genormeerde, korte vragenlijst om spraaktaalproblemen te signaleren (88%)
- een uniforme, volledige signalerings- en/of observatielijst voor jongste kleuters (45%)
- informatie van de voorschoolse periode dmv. een vragenlijst "spraaktaalontwikkeling" (64%)
- informatie van de JGZ (42%)
- kennis over de aanpak van spraaktaalproblematiek in de klas (48% waarvan 21% leerkrachten)

Uitgezet in een grafiek laten deze gegevens het onderstaande beeld zien:

Figuur 14.

4.1.6 De rol van de AB' er

97% van alle respondenten ziet mogelijkheden voor de ambulant begeleider cluster 2 bij vroege signalering en aanpak van spraaktaalproblemen.

Bij de rol die de AB' er cluster 2 kan vervullen bij signalering en aanpak van spraaktaalproblemen worden de volgende taken aangegeven :

- consultatie bij (vermoeden van) spraaktaalproblematiek (88%)
- een kortdurend begeleidings- en/of adviestraject (79%)
- het in kaart brengen van speciale onderwijsbehoeften van de leerling met spraaktaalproblemen (79 %)
- uitvoeren van spraaktaalonderzoek (64%)
- het bieden van specifieke begeleiding/remedial teaching (45%)
- het bieden van nascholing (45%)

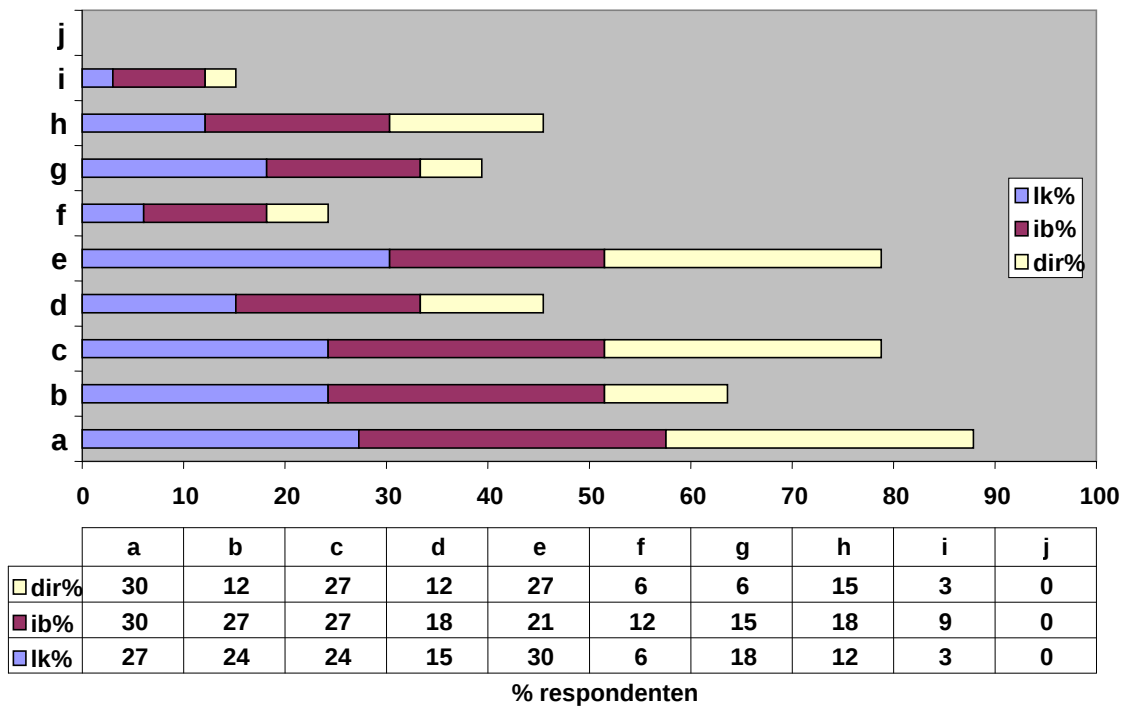
Er waren geen opvallende verschillen in deze uitslag te zien als de respondentengroepen werden uitgesplitst naar functie.

Figuur 15.

mogelijke rollen van de AB' er bij signalering en aanpak spraaktaalproblemen		totale groep	onderverdeling:		
			leer-krachten	IB' ers	directeuren
a	consultatie bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen	88%	27%	30%	30%
b	uitvoeren van spraaktaalonderzoek bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen	64%	24%	27%	12%
c	kortdurend begeleidings- en/of adviestraject (Preventieve AB)	79%	24%	27%	27%
d	het bieden van specifieke begeleiding/ Remedial Teaching aan de leerling met spraaktaalproblemen	45%	15%	18%	12%
e	het in kaart brengen van speciale onderwijsbehoeften van de leerling met spraaktaalproblemen	79%	30%	21%	27%
f	advisering over preventie van spraaktaalproblemen	24%	6%	12%	6%
g	ondersteuning bieden bij het ontwikkelen van een richtlijn/ protocol "signaleren van spraaktaalproblemen"	39%	18%	15%	6%
h	nascholing bieden dmv. workshops en cursussen op het gebied van spraaktaalontwikkeling	45%	12%	18%	15%
i	AB' er als verbinder tussen behandelend logopedist en school	15%	3%	9%	3%
j	overig nl.	0%	0%	0%	0%

Figuur 16.

Vraag 22 Wat kan de rol van de AB'er zijn bij vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen op uw school?

4.2 Data van de diepte-interviews met IB'ers

In deze paragraaf worden de data verkregen door de diepte-interviews met de IB 'ers gepresenteerd. De interviews zijn uitgeschreven (zie bijlage 4); de meest opvallende of afwijkende, informatieve en ondersteunende citaten voor de beantwoording van mijn onderzoeksvragen zijn opgenomen in de data-analyse.

4.2.1 Visie ten aanzien van spraaktaalontwikkeling

Interviewvraag 1a : Wat vindt u de gevoelige periode om taal te leren?

De IB 'ers zijn unaniem van mening dat de meest gevoelige periode om taal te verwerven ligt in de voorschoolse en kleuterperiode, met andere woorden tot ongeveer 7 jaar.

IB' er 1: *"ik denk dat die gevoelige periode eigenlijk al voor de schoolse periode plaatsvindt... tot een jaar of 5 denk ik,.... eigenlijk moet het wel afgelopen zijn in groep 3, daar moet al de basis liggen voor de rest."*

IB' er 2: *"tot en met groep 3, tot en met 6-7 jaar en dat hele stuk daarvoor is belangrijk om taal te leren"*

IB' er 3: *"de voorschoolse en de kleuterperiode..... dat is het meest gevoelige periode"*

Interviewvraag 1b :Wat vindt u de gewenste leeftijd om te spraaktaalproblemen te signaleren?

De respondenten zouden liefst zo vroeg mogelijk eventuele spraaktaalproblemen signaleren, om verder achterstanden te voorkomen. Naast het signaleren in de kleuterbouw benadrukken zij het belang van nog eerder signaleren, dus in de voorschoolse periode. Als reden wordt genoemd met langer wachten het lastiger wordt om achterstanden in te lopen, en dat de kleuterperiode juist heel geschikt is om de taalontwikkeling extra te stimuleren.

IB' er 1: *".... als je kijkt naar de basisschool: vanaf de 1^e dag"*

IB' er 2: *"zo vroeg mogelijk.... Maar hoe eerder je erbij bent hoe sneller je er wat aan kan gaan doen"*

Interviewvraag 1c :Wat ziet u als mogelijke effecten van spraak-taalproblemen op de leerontwikkeling?

Er wordt een duidelijk effect gezien van spraaktaalproblemen op de leerontwikkeling. De IB' ers geven aan dat als de taal en communicatie niet goed verlopen er al heel snel op alle (ontwikkelings-) gebieden achterstanden kunnen ontstaan.

IB' er 2: *"als je taal heel beperkt is en blijft, dan heeft het op alle vakken uiteindelijk invloed"*

Interviewvraag 1d :Hoe staat u tegenover signaleren van problemen m.b.t. spraak en taal in groep 1 ?

De respondenten zijn zonder uitzondering een groot voorstander van zo vroeg mogelijk signaleren, liefst al vóór de kleuterperiode, maar anders zo snel mogelijk in groep 1. Men geeft aan dat door vroeg te signaleren problemen al vroeg aangepakt kunnen worden, met meer effect. In de praktijk verloopt dit nog niet altijd optimaal. IB' ers zien een taak voor zichzelf en hun school weggelegd om dit te verbeteren.

IB' er 1: *" ik vind wel dat we daar nog scherper in mogen zijn....ik vind zelf dat wij er wel meer verstand van zouden mogen hebben. We signaleren denk ik niet alles....."*

IB' er 2: *"dat vind ik een heel prima idee. Zo vroeg mogelijk, hoe eerder je het signaleert en hoe eerder je ermee aan de slag gaat, hoe groter het effect zal zijn, in positieve zin"*

IB' er 3: *"hoe sneller je een kind erbij kan halen, hoe beter, in die leeftijd leren ze snel,je kan ze heel speels heel veel dingen leren... ik denk dat juist die vroege periode heel geschikt is om heel veel taal aan te bieden"*

4.2.2 Ervaringen van de IB' ers m.b.t. signaleren van spraaktaalproblemen

Interviewvraag 2 a : Wat zijn uw positieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen?

Als positief wordt genoemd:

- het kunnen inschakelen van een spraaktaal-deskundige op school bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen (schoollogopedist, AB' er).
- de ervaringen met de rugzak-cluster 2 kinderen (goede samenwerking, snel oppikken van signalen)
- collegiale consultatie van de AB' er cluster 2

Interviewvraag 2 b: Wat zijn uw negatieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen? Wat werkt niet goed, wat kan anders?

Als negatief wordt genoemd:

- lange wachtlijsten voor logopedie
- ontbreken van kennis met betrekking tot (het signaleren van) spraaktaalproblemen
- ontbreken van snelle korte lijnen bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen
- moeizaam contact met particuliere logopedisten
- vermindering van uren schoollogopedie voor basisscholen

IB' er 1: *"bepaalde dingen kunnen wij toch heel moeilijk signaleren.....misschien als ik er meer vanaf weet dat ik het ook eerder kan signaleren...."*

"...er zijn wel wachtlijsten (voor logopedie) van een jaar nu, dan kan je wel vroeg signaleren maar helpt niet."

IB' er 3: *"de logopedie wordt steeds minder op de basisschool, in Haarlemmermeer gaat het naar de peuterperiode toe, ..."*

4.2.3 Personen betrokken bij het signaleren van spraaktaalproblemen

Interviewvraag 3: Wat zijn uw wensen en ideeën tav. samenwerking/ overleg ?

De volgende wensen worden aangegeven:

- korte lijnen met de betrokkenen
- 1 aanspreekpunt
- meer logopedie-uren op school
- overdracht van informatie
- gebruik van eenzelfde signaleringslijst

4.2.4 Informatie over de spraaktaalontwikkeling van een nieuwe kleuter:

Interviewvraag 4: Welke informatiebehoefte heeft u met betrekking tot de spraaktaalontwikkeling bij de start van een kleuter op de basisschool. Wat is uw ervaring daarmee?

➤ informatie van de voorschool:

Er is sterke behoefte aan een overdracht van de voorschoolse periode. Zeker als er sprake is van problemen in de ontwikkeling vinden de IB 'ers het van groot belang

hiervan op de hoogte te worden gebracht. De respondenten geven allen aan dat een overdracht voor verbetering vatbaar is, vanwege onderstaande punten:

- er is geen uniforme overdracht
- de overdracht ontbreekt
- de overdracht is summier
- er is geen warme overdracht bij risico-kleuters

IB' er 1 (behoefte aan informatie) "...van de PSZ, dan ben je al voorbereid als zo'n kind in de klas komt, dan ben je er meteen alert op".

IB' er 2: "Dat wisselt ook heel erg... er zijn er die het wel invullen en meegeven, maar dan hebben wij nog wel vraagtekens bij de manier waarop het ingevuld wordt... dan missen we informatie... we zijn nu ook bezig met een pilot voor een warme overdracht met de PSZ"

IB' er 3 "kinderen die op de PSZ hebben gezeten krijgen een formulier mee, waar wat dingen instaan, ook de spraaktaalontwikkeling wordt wel genoemd.... ik vind het heel summier wat je krijgt,maar 1 vraagje".

➤ informatie vanuit de ouders:

Er is behoefte aan informatie van de ouders bij de start van een nieuwe kleuter.

Zeker als er sprake is van problemen in de ontwikkeling is het van groot belang dat de school hiervan op de hoogte wordt gebracht.

Op de scholen waar de IB' ers werkzaam zijn wordt gebruik gemaakt van een intake- of entreeformulier, wat door ouders wordt ingevuld. Alle respondenten geven aan dat deze formulieren weinig informatie geven over de spraaktaalontwikkeling, en voor verbetering vatbaar zijn.

Na enkele weken school volgt een intakegesprek met de leerkracht.

Aan verbetering van de intake met ouders wordt momenteel op alle betreffende scholen aandacht besteed.

IB' er 1: "van ouders: ze vullen een entreeformulier in voordat het kind op school komt, maar daar staat ook niet echt veel in"

IB' er 2: "onvoldoende informatie, toevallig zijn we met het intakeformulier aan het stoeien om wel de juiste informatie te krijgen.
Na 4 weken als het kind hier op school is komt het intakegesprek met de leerkracht... daar wordt nu wel meer aandacht aan besteed"

IB' er 3: "een intakeformulier voor ouders, dat hebben we eigenlijk pas sinds kort, waarin ook gevraagd wordt naar de spraaktaalontwikkeling...."

➤ informatie vanuit de JGZ:

Er is geen informatie van de JGZ-arts bij de start van een nieuwe kleuter. De IB 'ers geven aan dat alleen alerte ouders informatie vanuit de JGZ overdragen naar school. Eén IB' er geeft aan dat zij zelf bij vragen of zorgen vaker zelf contact op zouden kunnen nemen met de JGZ.

IB' er 1: *"Vanuit de JGZ, daar krijgen we weinig informatie van. Dat vind ik jammer, vind ik echt een gemis.....Wij zouden natuurlijk wel meer onze schoolarts daarin kunnen betrekken, dat doen we wel rondom andere problemen, maar eigenlijk niet zo vaak bij taalspraakproblemen."*

IB' er 2: *"vanuit het consultatiebureau, heb ik zelf nog nooit meegemaakt, de informatie die wij krijgen is alleen als ouders zelf daar alert op zijn en mee bezig zijn"*

➤ informatie van de logopedie

Het contact met de particuliere logopedisten in de regio verloopt moeizaam. Bij één van de IB' ers probeert de school dit te ondervangen door ouders een vragenlijst voor de behandelend logopedist mee te geven.

IB' er 2: *"Daar moeten we om vragen, als we van ouders horen dat hij of zij al bij een logopedist loopt vragen we altijd of we een verslagje mogen hebben of dat de logopedist contact met ons opneemt..... maar dat gaat moeizaam, het is niet vanzelfsprekend"*

4.2.5 Signaleren van spraaktaalproblemen in groep 1

Interviewvraag 5 : Welke toetsen en wanneer worden toetsen afgenomen? Voldoen deze middelen om de spraaktaalontwikkeling van de kleuter te volgen in de tijd?

De spraaktaalontwikkeling wordt gevolgd met de CITO-Taal, observatie-instrumenten en eigen observaties. IB 'ers geven aan dat de CITO-Taal niet voldoet om de spraaktaalontwikkeling te volgen. Monitoring door middel van een observatie-instrument, als aanvulling op de CITO toets, heeft de voorkeur.

IB' er 1: *"Ik vind niet dat we voldoende informatie hebben.... al die lijnen (leer- en ontwikkelingslijnen)...ik wou dat dat lekker op papier stond, dat je het kon afvinken"*

IB' er 2: (over het observatie-instrument KJK) *"je krijgt een heel duidelijk overzicht; op wat voor gebied achterstand of vooruitlopen gesignaleerd wordt tov. het gemiddelde..... daar zit ook taalontwikkeling bij"*

IB' er 3: (naar aanleiding van CITO Taal) *je kan er niet alles uithalen,het navertellen en verwoorden van dingen dat zit er niet in, dat moet echt in de klas door de leerkracht zelf gebeuren."*

4.2.6 Het vervolg op het signaleren

Interviewvraag 6

- welk stappen onderneemt u bij gesignaleerde spraaktaalproblemen?
- Wordt er al gebruik gemaakt van een protocol? Is dit te vatten in een protocol?

Er zijn duidelijke ideeën over de stappen die genomen moeten worden als er zorgen zijn over de spraaktaalontwikkeling van een leerling. Uniforme uitvoering van deze stappen is nog niet altijd gerealiseerd. De stappen zijn niet vastgelegd in een protocol. Laagdrempelige consultatie van de AB' er cluster 2 bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen wordt als prettig ervaren.

IB' er 1: *"een protocol...ik dacht meteen: dat wil ik gaan maken! Maar welke stappen neem je dan?"*

IB' er 2: *"dat hebben we niet zozeer helemaal vastgelegd....zou je het in een richtlijn kunnen vatten? Zoals ik het nu omschrijf is dat het eigenlijk al."*

4.2.7 Het optimaliseren van de vroegschoolse signalering

interviewvraag 7:

Wat heeft u als schoolteam nodig om spraaktaalproblemen tijdig te signaleren?
Wat wordt gemist en hoe en door wie zou dat verholpen kunnen worden?

Er is behoefte aan:

- kennis over het verloop van de normale spraaktaalontwikkeling
- kennis over afwijkende spraaktaalproblemen
- kennis over signaleren en signaleringsinstrumenten
- aanpak van spraaktaalproblemen in de klas

Als mogelijke oplossingen worden genoemd:

- vergroten van de expertise door middel van na- en bijscholing
- aandacht besteden aan spraaktaalontwikkeling tijdens leerling-, groeps- en bouwbesprekingen
- observatie- en vragenlijsten
- een stappenplan of protocol
- laagdrempelige consultatie van een spraaktaalspecialist (AB' er)

IB' er 1: *"ik vind zelf dat wij er wel meer verstand van zouden mogen hebben.....ik denk dat als ik er meer vanaf weet, dat ik het ook eerder kan signaleren...."*

IB' er 2:(wat wordt gemist?) ...aanpak, als je het gesignaleerd hebt , hoe ga je daarmee dan om, hoe kan je dat in je groep mee aan de slag"
"er ligt misschien ook wel een taak voor mij, dat ik daar meer aandacht aan moet besteden bij de groepsbesprekingen..."

IB' er 3: "om te kunnen signaleren is als allereerste vereist: kennis"
"en dan vervolgens: welke stappen neem je dan? dat die stappen voor leerkrachten ook meer duidelijk worden want die zijn nog niet altijd duidelijk."

4.2.8 De rol van de AB' er

Interviewvraag 8: Wat kan de rol van de AB' er zijn bij de vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?

Alle respondenten zien een rol weggelegd voor de AB' er bij het signaleren en aanpakken van spraaktaalproblemen. De ervaringen zijn positief en de begeleiding biedt een meerwaarde. Hulp invoeren van de AB' er werkzaam op de school is laagdrempelig; de AB' er wordt vanwege zijn specifieke expertise gemakkelijk ingeschakeld bij vragen of problemen op het gebied van spraak en taal. De IB' ers zien met name een rol voor de ambulante begeleiding bij :

- consultatie bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen
- het in kaart brengen van speciale onderwijsbehoeften
- de aanpak van spraaktaalproblemen in de klas
- het bieden van nascholing

IB' er 3:"Consultatie en misschien dan nog verder natuurlijk: begeleiding van de leerkracht of het kind....
vooral: ik heb een vermoeden en ik vraag een professional met meer kennis over dit onderwerp om ook eens te komen kijken samen eens te kijken welke stappen nemen we dan? Iemand die echt de spraaktaalkant goed weet en de school en de leerkracht en de IB daarin kunnen adviseren lijkt mij heel zinvol....."

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

“door het invullen van de enquête zijn wij met onze neus op de feiten gedrukt dat we de signalering kunnen verbeteren en een aantal zaken nu laten liggen.” (interview IB’er)

In dit hoofdstuk worden de resultaten uit de enquête en de interviews naast de literatuur gelegd. Mijn hoofdvraag is uitgesplitst in 4 deelvragen. Per onderzoeksdeelvraag zullen conclusies worden getrokken. Door het beantwoorden van de deelvragen kan mijn hoofdvraag worden beantwoord en kunnen aanbevelingen worden gedaan. Deze aanbevelingen worden beschreven in paragraaf 5.3.

5.1 Conclusies

deelvraag 1. Welke instanties en hulpverleners zijn betrokken bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen? Hoe verloopt de overdracht van informatie?

Er zijn diverse instanties en hulpverleners betrokken bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen. Peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en consultatiebureaus hebben kinderen tot de basisschoolleeftijd gevolgd in hun ontwikkeling, waaronder ook de spraaktaalontwikkeling.

Respondenten geven in de enquête een tegenstelling aan: de samenwerking tussen de verschillende professionals wordt beschreven als optimaal (zie 4.1.2).

Daarentegen blijkt zowel uit de literatuur, als uit de praktijk, als uit dit onderzoek dat de informatieoverdracht met betrekking tot de spraaktaalontwikkeling van startende kleuters tekort schiet (zie 4.1.2, figuur 9). Bevindingen worden per discipline worden vastgelegd, maar worden onvoldoende gedeeld.

De verstrekte informatie van de voorschoolse periode sluit in het algemeen onvoldoende aan op de informatiebehoefte van de schoolmedewerkers (zie figuur 9). De enquête (zie 4.1.4) en de interviews (zie 4.2.4 en bijlage 4) laten zien dat scholen onvoldoende geïnformeerd worden over de spraaktaalontwikkeling van de nieuwe kleuter door de overdracht van de voorschoolse periode, de JGZ en de logopedist. Is een kind bekend met spraaktaalproblemen en is het in behandeling bij een logopedist dan blijkt de school niet standaard informatie daarvan te ontvangen.

Scholen krijgen hierdoor onvoldoende inzicht in de aard en reden van logopedische behandeling.

Opvallend is dat respondenten in de enquête aangeven vanuit de voorschoolse periode vooral geen goed beeld te krijgen over de actieve woordenschat van de leerlingen (zie 4.1.3, figuur 4). Vanuit de literatuur is bekend dat juist de actieve woordenschat één van de cruciale componenten van de mondelinge taalontwikkeling is, en fundamenteel is voor het leren lezen, het begrijpend lezen en het onderwijs in de kennisgebieden. Actieve woordenschat wordt gezien als een belangrijke voorspeller voor schoolsucces en maatschappelijk succes, hetgeen juist dit taalaspect van belang maakt voor een gedegen overdracht van bevindingen.

Mijn verwachting dat er mogelijkheden zijn voor verbetering wat betreft het delen van informatie en onderlinge communicatie wordt met bovenstaande bevindingen ondersteund.

Uit de literatuur blijkt dat er verschillende werkzame ingrediënten zijn bij de vroege signalering en aanpak van spraaktaalproblemen. Eén van die werkzame ingrediënten is een doorgaande lijn van voor- naar voerschoolse periode (zie 2.4). Directe overdracht en contact van voerschoolse instanties met de basisschool is echter vanuit de Wet Bescherming Persoonsgegevens niet toegestaan (zie 2.5.2). Met toestemming van ouders is het delen van informatie over de spraaktaalontwikkeling van het kind tussen alle betrokken instanties en personen mogelijk.

Het is wenselijk dat alle beschikbare relevante gegevens over de spraaktaalontwikkeling van een leerling, met toestemming van de ouders, bij elkaar gebracht worden zodat de school zo snel mogelijk op de hoogte is van eventuele zorgbehoefte op dat ontwikkelingsgebied.

Deelvraag 2 - Wat doen scholen al met betrekking tot signalering van spraaktaalproblemen?

De literatuur zegt dat een taalachterstand op jonge leeftijd, waarbij niet adequaat en tijdig wordt ingegrepen, ernstige gevolgen kan hebben voor de taalontwikkeling en leerprestaties op schoolleeftijd (zie 2.2). Deze stelling wordt onderbouwd door de

respondenten in de interviews, die eveneens aangeven dat vroege signalering noodzakelijk is: *“Zo vroeg mogelijk signaleren!.... hoe eerder je erbij bent hoe sneller je er wat aan kan gaan doen”* (interview IB’ er 2, bijlage 4) *‘als de taal en communicatie niet goed verloopt, dan heb je al heel snel dat op alle gebieden achterstanden ontstaan’* (interview IB’ er 1, bijlage 4).

Er is een positieve houding ten opzichte van signalering in groep 1, en zo mogelijk nog eerder, in de voorschoolse periode. Als reden hiervoor noemen de respondenten de beperkte taalgevoelige periode (tot en met groep 3; 6-7 jarige leeftijd), waar de literatuur ook spreekt over de gevoelige periode tot 7 jaar (zie 2.2.1; interviews bijlage 4).

De respondenten geven aan dat er op de betreffende scholen een logopedische screening plaatsvindt, echter pas in het tweede kleuterjaar (5 jarigen-screening), waardoor mogelijk een kostbaar jaar gemist wordt (interview IB’ er 1 en 2, bijlage 4). Een verwijzing voor logopedie bij een risico-screeningsuitslag kan moeizaam verlopen; in de regio IJmond is er sprake van zeer lange wachtlijsten voor logopedisch onderzoek en behandeling (interview IB’ er 1, bijlage 4).

Uit de literatuur komt naar voren dat regelmatige evaluatie door observatie- en/of toetsingsmethoden tijdens de voor- en voerschoolse fase van essentieel belang is om spraaktaalproblemen tijdig te kunnen signaleren en aanpakken (zie 2.4). Alle respondenten geven aan een instrument voor het volgen van de spraaktaalontwikkeling te hanteren (zie 4.1.4, figuur 10). In de interviews wordt als aanvulling op de enquête aangegeven dat de gehanteerde taaltoetsen (CITO/TAK) niet voldoen om een goed beeld van de spraaktaalontwikkeling te krijgen. De observatie-instrumenten geven een beter beeld en een betere mogelijkheid het kind te kunnen volgen (interview IB’ er 2 en 3, bijlage 4).

Een combinatie van beide signaleringsinstrumenten, een taaltest en een observatie-instrument, wordt gezien als optimaal om de spraaktaalontwikkeling te volgen.

Deelvraag 3- Wat heeft een schoolteam nodig om spraaktaalproblemen vroeg te signaleren?

➤ Bewustwording en kennis

Bewustwording van het belang van vroeg signaleren is een voorwaarde om (tijdig) te kunnen signaleren. Daarnaast wordt in de interviews unaniem gesteld dat kennis over het verloop van de normale en afwijkende spraaktaalontwikkeling een vereiste is om problemen te kunnen signaleren (interview IB' ers 1,2 en 3, bijlage 4).

In de enquête geven respondenten aan kennis over spraaktaalontwikkeling en de aanpak van spraaktaalproblematiek in de klas te missen (zie 4.1.5, figuur 13 en 14).

Uit de literatuur komt naar voren dat het voor de effectiviteit van signaleren van spraaktaalproblemen van belang is dat de uitvoerders professioneel zijn; in de zin van vooropleiding, programmaspecifieke training en specifieke na- en bijscholing (zie 2.4). Het bieden van nascholing op dit gebied wordt door een groot deel van de respondenten genoemd als rol van de AB' er cluster 2 bij het optimaliseren van de vroegschoolse signalering (zie 4.1.6, figuur 15 en 16).

Alle bronnen ondersteunen elkaar in de conclusie dat in bewustwording en kennisvergroting en –verbreding het fundament ligt voor het optimaliseren van de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen.

➤ Voorinformatie

Verder geven respondenten aan dat voorinformatie van voorschool, logopedie en JGZ van belang is, en geven aan deze te missen (zie 4.1.5, figuur 13 en 14).

➤ Signaleringsinstrumenten

Naast de middelen die scholen al in huis hebben om spraaktaalproblemen te signaleren, wordt het volgende als gemis aangegeven: een genormeerde, korte vragenlijst om spraaktaalproblemen te signaleren en een uniforme, volledige signalerings- en/of observatielijst voor jongste kleuters (zie 4.1.5, figuur 13 en 14).

Uit de literatuur komt naar voren dat regelmatige evaluatie door observatie- en/of toetsingsmethoden een voorwaarde is voor efficiënte signalering (zie 2.4). Zowel een genormeerde vragenlijst, zoals de SNEL test (zie bijlage 6), als volledige

observatielijsten zijn hiervoor beschikbaar, maar worden (nog) niet gebruikt door de respondenten.

Deelvraag 4 - Wat kan de rol van de AB' er zijn bij vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?

De invoering van Passend Onderwijs brengt een tijd van veranderingen: door verschuivende geldstromen, bezuinigingen en budgetteringen is het onontkoombaar dat AB-diensten zich moeten beraden op hun nieuwe rollen en mogelijkheden.

AB diensten zullen in een "vrije" markt gaan opereren waarin het aanbod bepaald wordt door de marktvraag (Fuite, Rood, & Haaijer, 2010).

Bij de invoering van Passend Onderwijs kan de ambulante begeleider cluster 2 een belangrijke rol blijven spelen, mits het lukt om een meerwaarde te bieden en goed in te spelen op de behoefte van de scholen. De wensen en behoeften van de klanten zijn bepalend voor een succesvol aanbod (Fuite et al., 2010).

Onderzoek (Fuite et al., 2010) wijst uit dat er ook in de toekomst vraag is naar ambulante begeleiding. Hoe de ambulante begeleiding in de toekomst vorm moet krijgen is minder helder, omdat de huidige en toekomstige marktvraag divers, diffuus en gedifferentieerd is.

Wat betreft het onderwerp vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen zien alle respondenten een rol voor de ambulante begeleider cluster 2, voor nu en voor de toekomst. De rol van de AB' er wordt als volgt gezien:

➤ Consultatie, advies en begeleiding

Respondenten geven in de enquête en in de interviews aan behoefte te hebben aan laagdrempelige consultatiemogelijkheden bij (vermoeden van)

spraaktaalproblematiek. Deze consultatie kan zo nodig gevolgd worden door een

kortdurend begeleidings- en/of adviestraject (PAB-traject), waarbij de speciale

onderwijsbehoeften van de leerling in kaart worden gebracht en de leerkracht

handvatten wordt geboden om de leeromgeving op de leerling af te stemmen. Het

bieden van specifieke begeleiding en/of remedial teaching wordt eveneens genoemd

als rol van de AB' er cluster2 (zie 4.1.6, figuur 15 en 16; interviews bijlage 4).

➤ Signaleren

Respondenten zien bij het signaleren, onderzoek en diagnostiek van de spraaktaalproblemen een rol voor de AB' er cluster 2 door het uitvoeren van spraaktaalonderzoek (zie 4.1.6, figuur 15 en 16).

➤ Nascholing

Het vergroten van kennis over de spraaktaalontwikkeling wordt door de respondenten eveneens genoemd als rol van de AB' er. De geïnterviewde IB' ers hebben reeds goede ervaringen met de nascholing geboden door de DienstAB-NHZ, in de vorm van workshops en presentaties (zie 4.1.6, figuur 15 en 16; interviews bijlage 4).

5.2 Aanbevelingen

Naar aanleiding van bovenstaande conclusies kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan:

➤ **Aanbevelingen aan scholen:**

- De overdracht van relevante informatie van de voorschoolse periode kan door scholen verbeterd worden door ouders bewust te maken van het belang ervan. De ouders zijn de spil in het bijeenbrengen van eventuele beschikbare informatie over de spraaktaalontwikkeling van een nieuwe kleuter. Zij kennen hun kind als geen ander en kennen de voorgeschiedenis van het kind. Zonder toestemming en medewerking van ouders is het niet geoorloofd om informatie over het kind uit te wisselen.

Door ouders direct bij de start van de kleuter op de basisschool actief te bevragen op het ontwikkelingsverloop van de spraak en taal, hen voor te lichten over het belang van vroege signalering van spraaktaalproblemen en hen toestemming te vragen om relevante informatie van JGZ, voorschoolse periode en logopedie op te vragen, kan de beschikbare informatie met school gedeeld worden. Dit zorgt ervoor dat de onderwijsomgeving zo snel mogelijk op het kind afgestemd kan worden. Er ontstaat hierdoor samenwerking en afstemming tussen de verschillende professionals.

Om dit te bereiken is de ontwikkeling van een standaard oudervragenlijst, waarin vragen met betrekking tot de spraaktaalontwikkeling zijn opgenomen, een stap in de goede richting.

- Bij leerlingen die al in behandeling zijn bij een logopedist vanwege spraaktaalproblemen kan eveneens een standaard logopedievragenlijst ontwikkeld worden. Hierin wordt aan de behandelend logopedist gevraagd de voor school relevante informatie over de spraaktaalontwikkeling van het kind te noteren. Uitsplitsing naar taalaspecten, zoals in de enquête wordt gehanteerd, geeft de school een compleet beeld van de spraaktaalontwikkeling van de leerling, en biedt handvatten voor (extra en/of specifieke) ondersteuning in de klas.

- De doorgaande lijn van voor- naar vroegschoolse periode wordt verbeterd door het verzorgen van een standaard schriftelijke overdracht van de voorschoolse voorziening, waarbij uitgebreidere informatie omtrent de spraaktaalontwikkeling wordt vermeld dan momenteel het geval is. Daarnaast is voor peuters die risicovol zijn wat betreft spraaktaalproblemen een “warme overdracht” aan te bevelen. Bij een warme overdracht vindt er directe informatieoverdracht plaats tussen de peuterspeelzaal/kinderdagverblijf, kleuterleerkracht en IB ‘er. Eén van de betrokken scholen is naar aanleiding van dit onderzoek een *pilot* gestart naar de opbrengsten van een schriftelijke en warme overdracht.

- Om vroege signalering van spraaktaalproblemen te verbeteren is een afname van een genormeerde, korte vragenlijst bij de start van elke nieuwe kleuter aan te bevelen. De SNEL test is een middel dat hiervoor zou kunnen worden ingezet (zie bijlage 6). De SNEL-vragenlijst bestaat uit 14 vragen, door ouders te beantwoorden, over mijlpalen die de lijn volgen van de normale taalontwikkeling. SNEL is bedoeld om globaal zicht te krijgen op de taalontwikkeling van het kind. Deze test wordt momenteel alleen nog gebruikt op consultatiebureaus en is digitaal als “zelftest” beschikbaar (Kind en taal, 2011). Een aantal scholen heeft aangegeven hiermee als *pilot* te willen starten.

- Het gebruiken maken van de interne zorgteams en ZAT teams geeft de mogelijkheid om leerlingen met (vermoeden van) spraaktaalproblemen zo vroeg mogelijk te bespreken. Hierdoor worden zorg en onderwijs op elkaar afgestemd, wordt relevante informatie met alle betrokkenen gedeeld, en kunnen leerlingen zo nodig gericht worden verwezen voor externe hulp. De geïnterviewde IB’ ers geven

allen aan in de toekomst meer aandacht aan de spraaktaalontwikkeling te gaan besteden tijdens de reguliere groepsbesprekingen en interne zorgteams.

- Voor scholen moet het mogelijk worden om bij zorgen of onduidelijkheid over de spraak en/of taal, met instemming van de ouders, snel een objectief beeld van het spraaktaalontwikkelingsniveau te kunnen krijgen. Als specifiek uitgelicht taalaspect wordt hierbij de actieve woordenschat genoemd, vanwege de enorme invloed van de woordenschat op de schoolloopbaan. Screening, onderzoek en diagnostiek kan verricht worden door de (school)logopedist. Wachtlijsten en beperkte capaciteit kunnen dit echter bemoeilijken, en tijdsverlies opleveren. De respondenten zien bij spraaktaalonderzoek en -diagnostiek ook een rol weggelegd voor de AB' er cluster 2.

- Signalerings- en/of observatielijsten voor jongste kleuters die ook voldoen wat betreft het volgen van de spraaktaalontwikkeling zijn reeds beschikbaar (oa. BOSOS, PRAVOO, KIJK, HOREB); deze kunnen op scholen geïmplementeerd worden en bieden, in combinatie met taaltoetsen, een goed middel om de spraaktaalontwikkeling in kaart te brengen en te kunnen volgen.

- een protocol "signalering en aanpak spraaktaalproblemen" geeft richting aan een gestructureerde aanpak bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen. De te nemen stappen bij de signalering en aanpak van spraaktaalproblemen worden hierin vastgelegd. De ontwikkeling van een schoolprotocol voor het signaleren en aanpakken van spraaktaalproblemen is aan te bevelen; de AB' er cluster 2 kan hierbij medewerking verlenen.

➤ **Aanbevelingen voor de Dienst AB**

- Het uitbreiden van activiteiten wat betreft na- en bijscholing. Het fundament van het optimaliseren van de signalering van spraaktaalproblemen op de basisschool ligt bij:

- de bewustwording van het belang ervan
- het vergroten van kennis omtrent de normale en afwijkende spraaktaalontwikkeling, en
- kennis van de aanpak van spraaktaalproblemen in de klas.

De AB' er cluster 2 kan hierbij een rol spelen door de expertise van leerkrachten en IB' ers te vergroten en het signalerend vermogen op dit gebied te vergroten. De

Dienst AB-NHZ heeft het afgelopen schooljaar diverse workshops op dit gebied ontwikkeld, die op de Dienst en op aanvraag op scholen gegeven kunnen worden. Deze workshops zullen nog verder in het onderwijsveld moeten worden “uitgezet”. Een aanzet hiervoor is recent gegeven door verspreiding van een expertisewijzer met het aanbod van de verschillende workshops onder alle Primair Onderwijsscholen in de regio (Dienst AB-NHZ, 2011).

- Het uitbereiden en vergemakkelijken van laagdrempelige consultatiemogelijkheden en PAB-activiteiten om scholen te ondersteunen bij vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen Hierdoor wordt de expertise snel en direct op de werkvloer gebracht, ontstaan er kortere lijnen, is er minder bureaucratie en resulteert dit uiteindelijk in versterking van de basiszorg.

- Het uitbreiden van de inzet van ambulante begeleiding cluster 2 naar de voorschoolse periode. Het vergroten van de betrokkenheid van de ambulante begeleiding cluster 2 bij de voorschoolse periode is een logische stap gezien de taalgevoelige periode en het belang van tijdig signaleren en aanpakken van spraaktaalproblemen. Door de werkgroep “Het jonge kind”, onderdeel van cluster2-branchorganisatie Simea, zijn hiertoe recent al producten ontwikkeld. Landelijk, en binnen de regio van de Dienst AB-NHZ, worden initiatieven in gang gezet om deze producten te verspreiden (Simea, 2011; Dienst AB-NHZ, 2011).

Kijkend naar de uitkomsten van de enquête en de interviews ten aanzien van de rol van de AB’ er cluster 2 bij signalering van spraaktaalproblemen kan gesteld worden dat het uitdragen van het specifieke vakmanschap, kennis en kunde (de eerste professionaliteit van de AB’ er) zeer belangrijk en zeer gewenst blijft. De AB’ er moet zijn clusterspecifieke deskundigheid en expertise behouden en blijven inzetten om op dit gebied een dienstverlening met meerwaarde te kunnen bieden. De rol van de AB’ er bij de vroege signalering van spraaktaalproblemen kan vorm en inhoud gegeven worden door afstemming op de wensen en behoeften van de “klant”, de scholen. Daarvoor is en blijft een rol voor de AB’ er cluster 2 weggelegd.

“dit signaleren is zo’n belangrijk onderdeel eigenlijk, en daar zijn we ons eigenlijk zelf pas de laatste tijd bewuster van geworden” (interview IB’ er).

Hoofdstuk 6. Reflectie en evaluatie

Ik ben dit onderzoek gestart vanuit mijn persoonlijke belangstelling voor spraaktaalproblemen en het vroegtijdig signaleren ervan, en vanuit de wens en behoefte om nieuwe rollen voor de ABER cluster2 te onderzoeken en aan te boren. Het uitvoeren van dit praktijkonderzoek heeft mij als ambulant begeleider inzicht verschaft in mijn eigen functioneren, denken, doen en handelen.

In dit hoofdstuk wil ik reflecteren op de totstandkoming van het laatste "ei" wat gelegd is te behoeve van mijn Master SEN opleiding: het praktijkonderzoek en meesterstuk.

Ik wil mijn persoonlijke reflectie geven aan de hand van een toepasselijk artikel van Claassen en Braun, twee managementtrainers (2006). Het artikel gaat over wat een mens energie kan geven, "Het was Einstein die ons de ultieme energiewet $E = MC^2$ (Energie = Massa x Lichtsnelheid in het kwadraat) gaf."

Daarbij geven zij hun eigen interpretatie van deze wet :

$$E = MC^2$$
$$\text{Energy} = \text{Mission} \times \text{Character} \times \text{Competences}$$

Met andere woorden: "als je weet wat je wilt (*mission*) en weet wie je bent (*character*) en weet wat je kunt (*competences*), dan moet je in staat zijn om bij je energie te komen."

Als je een van de elementen van $E = MC^2$ verder ontwikkelt, neemt de energie waarover je beschikt enorm toe. Deze energietoename kan er volgens Claassen en Braun (2006) toe leiden dat je in een positieve vicieuze cirkel terechtkomt. Je kunt immers met extra energie en dieper inzicht in je passie ook je *character* en *competences* verder laten stijgen.

Maar helaas klopt de formule andersom ook, zoals elke goede formule naar twee kanten werkt. Als je niet weet wat je wilt, en niet weet wat je kunt, dan vreet het werk (negatieve) energie.

Deze uitspraken kan je betrekken op het leven, maar ook op werk, en zelfs op een deelgebied daarvan, zoals het uitvoeren van een praktijkonderzoek en het schrijven van een meesterstuk. Ook hiervoor zal je, om bij je energie te komen, op zoek moeten gaan naar wat je missie is, welke talenten en passies je hebt. Als je deze kent en benut, dan levert dat de energie op die je nodig hebt om uit je werk te halen wat erin zit. Als je bewust zoekt naar wat energie geeft en naar wat je motiveert, zal het energie opleveren om je werk (lees: praktijkonderzoek en meesterstuk) tot een goed einde te brengen.

Het uitvoeren van een praktijkonderzoek en het schrijven van het meesterstuk was voor mij een zoektocht en ontdekkingsreis naar wat energie geeft en motiveert, en naar welke passie en talenten ik daarbij zou kunnen benutten. Ik heb ervaren dat het leggen van dit laatste "ei" van de Master SEN-opleiding me uiteindelijk heel veel positieve voldoening en energie heeft opgeleverd. Het proces waar ik aanvankelijk zo tegenop zag werd een proces waar ik uiteindelijk met plezier aan gewerkt heb. De reden hiervan was dat het onderwerp "signaleren van spraaktaalproblemen", als AB' er cluster 2, sterk aan mijn *missie* raakt. Elk kind dat we vroeg kunnen helpen om zijn spraaktaalproblemen aan te pakken is winst! En als we boven tafel kunnen krijgen hoe we de spraaktaalproblemen vroeg kunnen signaleren en waar we scholen kunnen helpen dit voor elkaar te krijgen, zullen deze kinderen daar hun hele verder leven baat bij hebben. Het raakt ook aan mijn *competences*, als AB' er/ logopedist, met mijn kennis van spraaktaalproblemen en de signalering ervan. Daarnaast ben ik door het werken aan mijn onderzoek me bewuster geworden van wat ik wil, wie ik ben en wat ik kan; mijn *character*. Ik heb ervaren dat mijn energie tijdens dit proces is toegenomen door mijn aanwezige *mission* en door het versterken van mijn *competences* en *character*.

De eerlijkheid gebied te zeggen dat ik ook de omgedraaide formule, de negatieve kant op, tijdens het uitvoeren van het praktijkonderzoek en het schrijven van het meesterstuk heb ondervonden. De zoektocht naar een geschikt en relevant onderwerp, het formuleren van de onderzoeksvragen en vooral het afbakenen van het onderwerp waren lastige fases in het proces. Twijfel hierover heeft me daardoor bij dit onderdeel van het proces erg veel tijd, frustratie en negatieve energie gekost.

Toen deze verkenning eenmaal een duidelijke richting kreeg draaide de vicieuze cirkel om van een negatieve naar een positieve spiraal.

Terugkijkend kan ik daardoor zeggen dat mijn vooronderzoek en het schrijven van mijn startplan me de meeste tijd, en meeste mentale, negatieve, energie hebben gekost. De fasen na deze moeizame start verliepen vloeiender: het literatuuronderzoek, het vorm en inhoud geven aan het praktijkonderzoek, het uitzetten van de enquête en het afnemen van de interviews, de verwerking van de data; het waren allemaal onderdelen die weliswaar veel tijd kostten maar die ik met enthousiasme heb uitgevoerd. Daarbij hielp dat ik goed planmatig kan werken en in korte tijd de enquête heb kunnen uitzetten op de scholen.

Wat me in het gehele proces sterk heeft gemotiveerd waren de enthousiaste reacties vanuit onze Dienst AB, van collega's en van de scholen. Met een respons op de enquête van 92% binnen 2 weken, heel enthousiaste medewerking van de IB'ers aan de interviews, scholen die het onderwerp meteen na de enquête op de agenda van bouwvergaderingen zetten, geïnteresseerde collega's en scholen die het proces volgden, vragen stelden en ideeën aandroegen, werd de motivatie om door te gaan nog groter. Alle reacties hebben me gesterkt in het idee dat ik een zinvol en relevant onderwerp te pakken had, een onderwerp waar we een verbetering teweeg kunnen brengen en vooral: waarbij unaniem door scholen aangegeven wordt dat de AB'er cluster 2 met zijn specifieke expertise een duidelijke rol heeft.

Binnen de dienst ambulante begeleiding zijn wij steeds op zoek naar mogelijkheden om onze dienstverlening inhoud en vorm te geven, en zeker nu, in deze onzekere tijden van bezuinigingen. Eén van de diensten die onze dienst kan gaan bieden kan ondersteuning van scholen bij de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen zijn. Dit praktijkonderzoek en de aanbevelingen die eruit volgen kunnen hiervoor een uitgangspunt vormen.

Literatuur

ActiZ/Sardes (2007). *Van brabbelen tot spreken, geactualiseerde versie 2007*.

De jeugdgezondheidszorg en de taalontwikkeling van jonge kinderen. Utrecht:

ActiZ/Sardes

Agt, H.M.E. van & Koning, H.J. de (2005). *Vroegtijdige onderkenning*

taalontwikkelingsstoornissen 0-3 jaar. 8 jaar follow-up studie. Rotterdam:

Erasmus Medisch Centrum.

Aram, D. (2005). Continuity in children's literacy achievements: A longitudinal

perspective from kindergarten to school. *First Language*, 25, 259-289.

Bijlsma-Schlosser, J.F.M. & Lijs-Spek, W.J.G. (2010). *Standpunt*

Jeugdgezondheidszorg in het Zorg- en adviesteam. RIVM rapport

295001009/2010. Bilthoven: RIVM

Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding, ontleend aan

<http://studion.fss.uu.nl/Bouwstenenonline/Bouwstenenonline.html> (25-5-2011)

Claasen, R. & Braun, M. (2006). *Energiecoach Einstein. Happinez*, 1, 5-7

Constandse-van Dijk, C., Elzer, M., & Mildenberg, M. (2007). *Altijd Taaltijd*. Utrecht:

Agel

Coster, F.W., Goorhuis-Brouwer, S.M., Naaken, H. & Spelberg, H.C. (1999). Specific

Language impairments and behavioural problems. *Folia Phoniatrica et*

logopaedica 51, 3, 99-107

Beitchman, J.H., Brownlie, E.B., Inglis, A., Wild, J., Ferguson, B., Schachter, D.,

..... & Mathews, R. (1996). Sevenyear follow-up of speech/language

impaired and control children; psychiatric outcome. *Journal of Child*

Psychology and Psychiatry (37): 961–970

De ontwikkeling van het jonge kind; een leerplan. Stichting Leerplan Ontwikkeling, Nationaal expertisecentrum. ontleend aan <http://www.slo.nl> (3-1-2011)

Dekker, J., Fijter, R., de, & Veen, A. (2000). *Keuzegids VVE : programma's, deskundigheidsbevordering en instrumenten op het gebied van de Voor- en Vroegschoolse Educatie*. Den Haag/Utrecht: Makelaar VVE.

Dienst Ambulante Begeleiding Noord-Holland-Zuid, ontleend aan www.dienstab-nhz.nl (6-6-2011)

Digitaal dossier jeugdgezondheidszorg, ontleend aan www.ddjgz.nl/index.cfm (27-4-2011)

Dossier onderwijsachterstanden. ontleend aan <http://redactie.nji.nl> (3-1-2011)

Droop, M., Peters, S., Aarnoutse, C., & Verhoeven, L. (2005). Effecten van stimulering van beginnende geletterdheid in groep 2. *Pedagogische Studiën*, 82, 160-180.

Eldik, M.C.M. van (1998). *Metten van taalbegrip en taalproductie* (dissertatie). Groningen: Stichting Kinderstudies

Expertisecentrum Ontwikkeling, Opvang en Onderwijs voor 0-12 jarigen (EC O3) ontleend aan <http://www.eco3.nl/> (3-1-2011)

Fuite, M., Rood, F., & Haaijer, R. (2010). Aantoonbaar betere ambulante begeleiding. *Basisschool Management*, 24, nr. 4

Gaag, van der, P. (2005, 5 maart). Spelen is de opmaat tot verbeelding; kinderen onder druk. *Trouw*

Goorhuis-Brouwer, S.M., Luinge, M.L., & Post, W.J. (2007). Spreeknormen voor jonge kinderen: van GMS naar SNEL. *Tijdschrift voor Jeugdgezondheidszorg*, 39, 9-13

- Goorhuis, S.M. & Schaerlaekens, A.M. (2000). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*. Utrecht: de Tijdsstroom
- Goorhuis-Brouwer, S.M. (2007). Gereviseerde minimumspreeknormen. *Van Horen Zeggen*, 5, 13-17
- Goorhuis-Brouwer, S. M. (2010). Opiniestuk universiteit Groningen. ontleend aan http://www.rug.nl/Corporate/nieuws/opinie/2010/opinie42_2010 (3-1-2011)
- Harinck, F. (2006). *Basisprincipes praktijkonderzoek*, Antwerpen-Apeldoorn; Garant
- Hus, Y. (2001). Early reading for low-SES minority language children: An attempt to 'catch them before they fall'. *Folia Phoniatrica et Logopaedica*, 53, 173-182.
- Izura, C. & Ellis, A. W. (2002). Age of acquisition effects in word recognition and production in first and second language. *Psicologica*, 23, 245-281.
- Jepma, Y., Vegt, van der A. (Sardes), Cuelenaere, B., Siegert, J., & Thio, V. (2009). *Trends in en rondom het peuterspeelzaalwerk, Eindrapportage*. Utrecht/Rotterdam: Sardes-Ecorys
- Justice, L. M., Mashburn, A. J., Hamre, B. K., Pianta, R. C. (2008). Quality of language and literacy instruction in preschool classrooms serving at-risk pupils. *Early Childhood Research Quarterly*, 23,1, 51-68.
- Kampen, A. van, Klopogge, J., Rutten, S., & Schonewille, B. (2005). *Voor- en vroegschoolse zorg en educatie. De toekomst verkend*. Utrecht: Sardes.
- Lange, R. de, Schuman, H., & Montessano Montessori, N., (2010). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*, Antwerpen-Apeldoorn: Garant

- Law, J., Garret, Z., & Nye, C., (2004). The efficiency of treatment for children with developmental speech and language delay/disorder, a meta analysis. *Journal of Speech Language and Hearing research*, 47, 924-43
- Leen, M. (2009). *De taalvaardigheid van peuters en kleuters in Nederland: Het behoren tot een risicogroep en Voor- en Vroegschoolse Educatie*. (masterthesis Opleiding Orthopedagogiek). Universiteit van Utrecht
- Lenneberg, E. (1967). *Biological Foundations of Language*. New York: John Wiley & Sons
- Leseman, P. (2002). *Early childhood education and care for children from low income or minority backgrounds; A paper for discussion at the OECD Oslo Workshop*, June 6-7, 2002. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Leseman, P. & Blok, H. (2004). *Effectiviteit van voor- en vroegschoolse educatie*. In: Leseman, P., Leij, A. van der. *Educatie in de voor- en vroegschoolse periode*, 133-147. Baarn: HB Uitgevers.
- Leseman, P. (2007). *Achterstandenbeleid: voorbij de voor- en vroegschoolse periode*. In: Lieshout, P.A.H. van, Meij, M.S.S. van der, Pree, J.C.I. de (red). *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Luinge, M.R. (2005) *The language screening instrument SNEL* (Thesis). Groningen: RUG
- Meijnen, M., Blok, H., & Karsten, S. (2004). *Onderwijsachterstanden. Update van een review. Recente ontwikkelingen inzake onderwijsachterstanden*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen, Universiteit van Amsterdam.

- Meijer, W. (2006). *De verschoolsing van het kinderleven*, uit: Levering, S. en Goorhuis-Brouwer, G. (2006). *Dolgedraaid, Mogen peuters nog peuteren en kleuters nog kleuteren?* Amsterdam, SWP Publishers
- Moerkens, M. (2011) *Passend onderwijs en de kansen voor de intern begeleider*. Beter Begeleiden, 1, 2, 18-21
- Mulder, F., Timman, Y., & Vervallen, S. (2009). *Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters*. Amsterdam: ITTA
- Mollee, F. & Yu, I. (2010). *Ambulante begeleiding: Knelpunten, maatregelen en oplossingen* (beleidsnotitie). Cruquius: Dienst AB-NHZ
- Mutsaerts, K. & de Baat, M. (2010). *Wat werkt bij onderwijsachterstanden?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut
- Nap-Kolhoff, E., Schilt-Mol, T. van, Simons, M., Sontag, L., Steensel, R. van, & Vallen, T. (2008). *VVE onder de loep. Een studie naar de uitvoering en effectiviteit van voor- en vroegschoolse educatieprogramma's*. Tilburg: IVA.
- Nederlands Centrum voor Jeugdgezondheid, ontleend aan <http://www.ncj.nl/onderwerpen/38/spraak-en-taalstoornissen> (3-1-2011)
- Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie, ontleend aan www.nvlf.nl (27-4-2011)
- Onderwijsbureau Meppel. *Stop verschoolsing van kinderleven*, ontleend aan www.onderwijsbureau-meppel.nl/body.asp?ref=30&modulewaarde=pagina&moduleitemid=36 (27-4-2011)
- Platform Jeugdgezondheidszorg (2005). *Richtlijn Handboek Eenheid van Taal in de JGZ, richtlijn 2*.

Ploeg, C.P.B. van der, Lanting, C.I., Galindo Garre, F. & Verkerk, P.H. (2007). *Screening op taalachterstanden en spraakstoornissen bij kinderen van 1 tot 6 jaar door de jeugdgezondheidszorg. Deelrapport I: Inventarisatie van de instrumenten*. Leiden: TNO Kwaliteit van Leven.

Ploeg, C.P.B. van der, Lanting, C.I., Galindo Garre, F., & Verkerk, P.H. (2007). *deelrapport 2 Voor- en vroegschoolse educatie; rol van de jeugdgezondheidszorg*, Leiden: TNO Kwaliteit van Leven

Postma, S. (2009). *Standpunt "signalering taalachterstanden door de jeugdgezondheidszorg"*. Bilthoven: RIVM rapport 295001006/2009 /Centrum Jeugdgezondheid

Reep-van den Bergh, C.M.M., Koning, H.J. de, Ridder-Sluite, J.G. de, Lem, G.J. van der, & Maas, P.J. van der (1998). Prevalentie van taalontwikkelingsstoornissen bij kinderen. *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen*, 76, 311-317.

Regionaal Expertisecentrum Holland-Flevoland. ontleend aan <http://www.rec2holland-flevoland.nl> 5-1-2011

Rijksoverheid a. Taalachterstand bij peuters, ontleend aan www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerachterstand (8-1-2011)

Rijksoverheid b. Wet Bescherming Persoonsgegevens, ontleend aan www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/persoonsgegevens (25-5-2011)

Rijksoverheid c. Kinderopvang, ontleend aan www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderopvang (5-1-2011)

Rijksoverheid d. Welke soorten speciaal onderwijs zijn er? ontleend aan www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/vragen-en-antwoorden/welke-soorten-speciaal-onderwijs-so-zijn-er.html (5-6-2011)

- Ruben, R.J. (1997). A time frame of critical/sensitive periods of language development. *Acta Otolaryngology*, 117, 202-205.
- Schaerlaekens, A. (2008). *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen: Wolters-Noordhoff
- Schaffer, H.R. (1996). *Social Development*. Oxford: Blackwell Publishers
- Shaywitz, S. (2003). *Overcoming Dyslexia: A new and complete science-based program for reading problems at any level*. New York: Alfred A. Knopf.
- Simea, ontleend aan www.simea.nl (9-6-2011)
- SNEL test, ontleend aan www.kindentaal.logopedie.nl/site/testen (1-6-2011)
- Steenhoven, P. van der & Veen, V. van (2010). *NJI-monitor : ZAT's, zorgteams en leerlingenzorg in het primair onderwijs 2009*, Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut
- Stoel, R. D., Peetsma, T. T. D., & Roeleveld, J. (2003). Relations between the development of school investment, self-confidence, and language achievement in elementary education: a multivariate latent growth curve approach. *Learning and Individual Differences*, 13, 313-333.
- Verhoeven, L. (2000). *Components in early language reading and spelling*. *Scientific Studies of Reading*, 4, 313-330.
- Verhoeven, L., Biemond, H., & Litjens, P. (2007). *Tussendoelen mondelinge communicatie, leerlijnen groep 1 t/m 4*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands
- Veen, A., & Daalen, M. van (2009). *Doorgaande lijn voor- en vroegschoolse educatie*. (SCO-rapport 817). Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Vegt, A.L. van der, Schonewille, B. (2008). *Voorzieningen voor kinderen van 0-4 jaar: stand van zaken en actuele ontwikkelingen*. Utrecht: Sardes

Vereniging van Nederlandse Gemeenten, *VVE beleid en peuterspeelzaken*. ontleend aan <http://www.vng.nl> (8-1-2011)

Wet Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie. ontleend aan www.wetoke.nl (6-6-2011)

Zwitserlood, R. (2009). Therapiemogelijkheden voor oudere kinderen met ESM. *FOSS-TAAL*, 2, 10-13

Bijlage 1. Begrippen met betrekking tot spraaktaalontwikkeling

Spraaktaalontwikkeling

-Spraakontwikkeling

betreft de ontwikkeling van het klanksysteem: het leren waarnemen en produceren van klanken zoals die in een bepaalde taal voorkomen

-Taalontwikkeling

betreft de ontwikkeling van de woordenschat en het verwerven van inzicht in het hanteren van grammaticale en communicatieve regels; de ontwikkeling van de taalaspecten fonologie, semantiek, syntaxis, morfologie, pragmatiek en metalinguïstiek

- *Spraaktaalontwikkeling*: totaalproces van spraaktaalverwerving

Spraaktaalproblemen:

Problemen in de opbouw van het spraaktaalsysteem, ten gevolge waarvan de spraak, het taalbegrip en/of de taalproductie zich in vergelijking met leeftijdsgenoten langzamer of anders ontwikkelt.

- Spraaktaalontwikkelingsachterstand/ Vertraagde spraaktaalontwikkeling:

Het gehele spraaktaalsysteem vertoont de meeste kenmerken van een jonger kind

-Spraaktaalontwikkelingsstoornis

Het spraaktaalsysteem vertoont kenmerken die meestal niet in een bepaalde fase van het verwervingsproces thuishoren.

Spraaktaalontwikkelingsstoornissen kunnen op zichzelf staand voorkomen zonder duidelijk aanwijsbare oorzaak. Deze worden specifieke taalontwikkelingsstoornissen genoemd. Niet-specifieke taalontwikkelingsstoornissen zijn geheel of gedeeltelijk verklaarbaar vanuit een duidelijk aanwezige ongunstige beïnvloedende factor, zoals gehoorverlies, lage intelligentie, algeheel vertraagde ontwikkeling of afwijkingen van het spraakorgaan.

(Postma, 2009; Schaerlaekens, 2008; Platform Jeugdgezondheidszorg, 2005).

Bijlage 2. De verschillende clusters in het Speciaal Onderwijs

Nederland kent verschillende soorten speciaal onderwijs. Scholen voor speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs zijn bedoeld voor lichamelijk, zintuiglijk of verstandelijk gehandicapte leerlingen en voor leerlingen met psychiatrische of gedragsproblemen. Voor deze groep kinderen zijn er 10 soorten scholen. Deze scholen zijn weer onderverdeeld in 4 clusters:

- Cluster 1: scholen voor leerlingen met een visuele beperking
- Cluster 2: scholen voor leerlingen met een auditieve en/of communicatieve beperking; en leerlingen met communicatieve problemen zoals bepaalde vormen van autisme, eventueel in combinatie met een andere handicap;
- Cluster 3: scholen voor leerlingen met verstandelijke (ZML) en/of lichamelijke beperkingen (LG/MG), leerlingen die langdurig ziek zijn (LZ) en leerlingen met epilepsie
- Cluster 4: scholen voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen en/of psychiatrische problemen

(Rijksoverheid d., 2011)

Bijlage 3. Enquête “Signaleren van spraaktaalproblemen in de vroegschoolse periode”

DienstAB-NHZ

Enquête “signaleren spraaktaalproblemen in de vroegschoolse periode”

Geachte collega,

Voor u ligt een enquête, met vragen naar uw bevindingen en werkwijze bij het signaleren van spraaktaalproblemen bij jongste kleuters op uw school.

Wilt u a.u.b. bij het invullen van de vragen uw antwoord *omcirkelen of aankruisen*?

Graag zie ik uw ingevulde enquête **vóór 21 maart** retour. U kunt daarvoor de gefrankeerde antwoordenvolp gebruiken.

Hartelijk dank voor uw medewerking.

Harriet ten Pas

1. Mijn functie is :

- ☐ leerkracht
- ☐ IB' er
- ☐ directeur

2. Welke personen/instanties zijn op uw school betrokken bij het signaleren van spraaktaalproblemen? (meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- ☐ leerkracht
- ☐ IB' er
- ☐ logopedist
- ☐ gespecialiseerde leerkracht
- ☐ ambulant begeleider cluster 2 (bv. PAB of collegiale consultatie)
- ☐ JGZ/ schoolarts
- ☐ overig, nl.....

3. Is er sprake van samenwerking en overleg tussen de bovengenoemde personen/ instanties betrokken bij de signalering?

ja - soms - nee

4. Is deze samenwerking en/of overleg voor u optimaal?

ja - nee

Informatie over de spraaktaalontwikkeling van een nieuwe kleuter

Informatie van ouders:

5. Wordt aan ouders bij de start van een nieuwe kleuter gevraagd naar informatie over de spraaktaalontwikkeling?

ja - nee

6. Geeft deze informatie u voldoende informatie over de spraaktaalontwikkeling van de kleuter?

ja - nee

Informatie van de voorschoolse periode

7. Ontvangt u bij de start van een nieuwe kleuter een overdracht van de voorschoolse periode?

ja - soms- nee

8. Geeft deze overdracht u voldoende informatie over de spraaktaalontwikkeling van de kleuter?

ja - nee

9. Geeft deze overdracht u een goed beeld over:

aandacht en luisterhouding	ja - nee
auditief geheugen	ja - nee
begrijpen van gesproken taal	ja - nee
informatieverwerking	ja - nee
uitdrukkingsvaardigheid	ja - nee
actieve woordenschat	ja - nee
zinsvorming	ja - nee
communicatieve weerbaarheid	ja - nee
uitspraak- articulatie	ja - nee
speciale onderwijsbehoeften m.b.t. de spraaktaalontwikkeling	ja - nee

Informatie van de logopedie

10. (indien aan de orde:) Krijgt u bij de start van een nieuwe kleuter een overdracht van de behandelend logopedist?

ja - soms- nee

11. Geeft deze overdracht u voldoende informatie over de ernst en de aard van de spraaktaalproblemen?

ja - nee

12. Geeft deze overdracht u een goed beeld over:

aandacht en luisterhouding	ja - nee
auditief geheugen	ja - nee
begrijpen van gesproken taal	ja - nee
informatieverwerking	ja - nee
uitdrukkingsvaardigheid	ja - nee
actieve woordenschat	ja - nee
zinsvorming	ja - nee
communicatieve weerbaarheid	ja - nee
uitspraak- articulatie	ja - nee
speciale onderwijsbehoeften m.b.t. de spraaktaalontwikkeling	ja - nee

Informatie vanuit de JGZ/schoolarts:

13 a. Krijgt u bij de start van een nieuwe kleuter een overdracht van de JGZ ?

ja - soms – nee

13 b. Krijgt u bij de start van een nieuwe *risico-kleuter* een overdracht van de JGZ ?

ja - soms - nee

14. Geeft deze overdracht u voldoende informatie over de spraaktaalontwikkeling van de kleuter?

ja - nee

15. Geeft deze overdracht u een goed beeld over:

aandacht en luisterhouding	ja - nee
auditief geheugen	ja - nee
begrijpen van gesproken taal	ja - nee
informatieverwerking	ja - nee
uitdrukkingsvaardigheid	ja - nee
actieve woordenschat	ja - nee

zinsvorming	ja - nee
communicatieve weerbaarheid	ja - nee
uitspraak- articulatie	ja - nee
speciale onderwijsbehoeften m.b.t. de spraaktaalontwikkeling	ja - nee

Signaleren van spraaktaalproblemen in groep 1 (vroegschoolse periode)

16. Gebruikt u instrumenten om de spraaktaalontwikkeling in de vroegschoolse periode te kunnen volgen ?

ja - nee

zo ja, welke ?

- ☐ Pravoo
- ☐ BOSOS
- ☐ HOREB (OGO leerlingvolgsysteem)
- ☐ CITO taal
- ☐ TAK toets, nl. onderdeel.....
- ☐ zelf samengesteld observatiemiddel
- ☐ overig, nl.....
-

17. Geven deze middelen u voldoende informatie om spraaktaalproblemen vroeg te kunnen signaleren?

ja - nee

18. Geven deze middelen u een goed beeld over:

aandacht en luisterhouding	ja - nee
auditief geheugen	ja - nee
begrijpen van gesproken taal	ja - nee
informatieverwerking	ja - nee
uitdrukkingsvaardigheid	ja - nee
actieve woordenschat	ja - nee
zinsvorming	ja - nee
communicatieve weerbaarheid	ja - nee
uitspraak- articulatie	ja - nee
speciale onderwijsbehoeften m.b.t.	

de spraaktaalontwikkeling ja - nee

19. Heeft uw school een protocol en/of richtlijn m.b.t. de signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?

ja - nee

Optimaliseren van de vroegschoolse signalering van spraaktaalproblemen

20. Wat mist u bij de signalering en aanpak van spraaktaalproblemen in de vroegschoolse periode? (max. 5 antwoorden aankruisen a.u.b)

- ☐ kennis over de normaal en abnormaal verlopende spraaktaalontwikkeling
- ☐ kennis over het signaleren van spraaktaalproblemen
- ☐ kennis over de aanpak van spraaktaalproblematiek in de klas
- ☐ kennis over het afstemmen van de onderwijsomgeving op kleuters met spraaktaalproblemen
- ☐ een uniforme, volledige signalerings- en/of observatielijst voor jongste kleuters
- ☐ een genormeerde, korte vragenlijst om spraaktaalproblemen te signaleren
- ☐ het kunnen inschakelen van een spraaktaal-deskundige bij (vermoeden van) spraaktaalproblematiek
- ☐ kortdurende begeleiding door een spraaktaal-deskundige
- ☐ schoolrichtlijn/ protocol "signaleren van spraaktaalproblemen"
- ☐ informatie van ouders bij de intake van een nieuwe kleuter dmv. een vragenlijst "spraaktaalontwikkeling"
- ☐ informatie van de voorschoolse periode dmv. een vragenlijst "spraaktaalontwikkeling" (met toestemming van ouders)
- ☐ (indien van toepassing:) informatie van logopedie dmv. een vragenlijst "spraaktaalontwikkeling" (met toestemming van ouders)
- ☐ informatie van de JGZ bij risicoleerlingen, dmv. een vragenlijst "spraaktaalontwikkeling" (met toestemming van ouders)
- ☐ overig, nl.....

De rol van de Ambulante Begeleiding cluster 2:

21. Ziet u mogelijkheden voor de ambulante begeleider cluster 2 bij vroege signalering en aanpak van spraaktaalproblemen?

ja - nee

22. Wat kan de rol van de AB' er zijn bij vroegschoolse signalering en aanpak van spraaktaalproblemen op uw school? (u kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- ☐ consultatie bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen
- ☐ uitvoeren van spraaktaalonderzoek bij (vermoeden van) spraaktaalproblemen
- ☐ kortdurend begeleidings- en/of adviestraject (Preventieve AB)
- ☐ het bieden van specifieke begeleiding/ Remedial Teaching aan de leerling met spraaktaalproblemen
- ☐ het in kaart brengen van speciale onderwijsbehoeften van de leerling met spraaktaalproblemen
- ☐ advisering over preventie van spraaktaalproblemen
- ☐ ondersteuning bieden bij het ontwikkelen van een richtlijn/ protocol "signaleren van spraaktaalproblemen"
- ☐ nascholing bieden dmv. workshops en cursussen op het gebied van spraaktaalontwikkeling
- ☐ AB' er als verbinder tussen behandelend logopedist en school
- ☐ overig nl.

23. Indien u wenst kunt hier de naam van uw school vermelden, dit kan mij helpen bij het benaderen van participanten voor een vervolgonderzoek in de vorm van een diepte-interview.

Naam school:

24. Heeft u evt. aanvullende opmerkingen?

.....
.....

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage 4. Interview-opzet

1. Visie tav. spraaktaalontwikkeling

- wat vindt u de gevoelige periode om taal te leren?
- wat vindt u de gewenste leeftijd om te spraaktaalproblemen te signaleren?
- wat ziet u als mogelijke effecten van spraak-taalproblemen op de leerontwikkeling?
- hoe staat u tegenover signaleren van problemen mbt. spraak en taal in groep 1 ?

2. Eigen ervaringen:

- wat zijn uw positieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen?
- wat zijn uw negatieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen?
- wat werkt goed en wat werkt niet goed, wat kan anders?

3. Toelichting op enquête; wensen en ideeën tav. samenwerking/ overleg:

- Mbt intern-extern (IB-lk JGZ-AB-logopedie)

4. Toelichting op enquête; wensen en ideeën tav. overdracht: jongste kleuters

- Welke informatiebehoefte heeft u mbt. de spraaktaalontwikkeling bij de start van een kleuter op de basisschool, en wat is uw ervaring ermee?
- info ouders:
- info voorschool:
- info logopedist:
- JGZ

5. Signaleren:

- toelichting op enquête: welke toetsen en wanneer worden toetsen afgenomen?
 - Waarom de keuze voor deze middelen?
 - Voldoen deze middelen om de spraaktaalontwikkeling van de kleuter te volgen in de tijd?
- Wat kan anders of beter?

6. Het vervolg

- welk stappen onderneemt u bij gesignaleerde spraaktaalproblemen?
- Wordt er al gebruik gemaakt van een protocol? Is dit te vatten in een protocol?
- Hoe zou dat protocol eruit kunnen komen zien?

7. Optimaliseren:

- wat heeft u als schoolteam nodig om spraaktaalproblemen tijdig te signaleren?
- wat wordt gemist en hoe en door wie zou dat verholpen kunnen worden?

8. Rol voor AB:

Toelichting van reactie in enquête:

9. Overige suggesties:

- heeft u nog verdere suggesties om de signalering te verbeteren?

Bijlage 5. Uitwerking van de interviews

Interview IB' er 1 (en taalcoördinator)

Datum 28-3-2011

1. Visie tav. spraaktaalontwikkeling

- wat vindt u de gevoelige periode om taal te leren?
- wat vindt u de gewenste leeftijd om te spraaktaalproblemen te signaleren?
- wat ziet u als mogelijke effecten van spraak-taalproblemen op de leerontwikkeling?
- hoe staat u tegenover signaleren van problemen mbt. spraak en taal in groep 1 ?

2.20 ik denk dat die gevoelige periode eigenlijk al voor de schoolse periode plaatsvindt. En dan daarna is dit (signaleren red.) natuurlijk bij ons op school belangrijk.

3.14 tot een jaar of 5 denk ik,.... eigenlijk moet het wel afgelopen zijn i groep 3, daar moet al de basis liggen voor de rest. Daar gebeuren weer zoveel andere belangrijke dingen op taal, dan moet dat eigenlijk wel heel goed zijn.

3.50 ik denk wel met 3 jaar, en als je kijkt naar de basisschool vanaf de 1^e dag

4.55 dan heb je dat de taal en communicatie niet goed verloopt en dan heb je al heel snel dat op alle gebieden achterstanden ontstaan

5.39 ik vind wel dat we daar nog scherper in mogen zijn
IB' er: wanneer komt onze logopeiscte de 1^e screening doen?
Tc: in groep 2
IB' er: dat vind ik zo jammer
Tc: pas in groep 2 inderdaad

Wij krijgen nooit van het consultatiebureau iets door dat er een achterstand is ofzo, ik bedoel daar is waarschijnlijk al iets geconstateerd...

En ook niet van de peuterspeelzaal, je krijgt wel een stukje maar het is niet duidelijk of de articulatie goed is, of de zinsbouw, het is niet specifiek

2. Eigen ervaringen:

- wat zijn uw positieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaakproblemen?
- wat zijn uw negatieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen?
- (- wat werkt goed en wat werkt niet goed, wat kan anders?)

7.07 de logopedist komt bij ons, 1x in de maand om en nabij, ze neemt in ieder geval de groep 2 kinderen mee en als je een kind hebt in groep 1 waarvan je ook al opvalt dat het niet lekker loopt dan kan je die altijd meegeven, dat vind ik wel heel prettig
IB' er: dat hangt dan van jouw signalering af
TC: ja, dat hangt dan van mijn signalering af, inderdaad, dat kopt, anders worden ze niet meegenomen inderdaad

7.54 tenminste...niet concrete ideeën wat je met de kinderen kunt gaan doen, wel wat er is uitgekomen en er gaat een brief mee naar de ouders

8.08 als ze eenmaal logopedie volgen, maar er is vrij vaak een wachtlijst, dan kunnen ze elke week, dan is het een lopend proces
IB' er: en ik vind over het algemeen: de contacten met de logopedisten zijn wel goed, daar krijgen we adviezen en proberen we op 1 lijn te liggen

- 8.30 ik vind het wel lang duren voordat ze aan de beurt zijn om logopedie te volgen, dat vind ik lastig
- 8.36 er zijn wel wachtlijsten van een jaar nu, dan kan je wel vroeg signaleren maar helpt niet. Het zou vooral goed zijn als je het vroeg ziet en meteen doorstuurt (voor logopedie red) maar dat kan niet altijd
- 9.00 ik vind zelf dat wij er wel meer verstand van zouden mogen hebben. We signaleren denk ik niet alles.....
- 9.18 maar bepaalde dingen kunnen wij toch heel moeilijk signaleren
- 9.41 misschien als ik er meer vanaf weet dat ik het ook eerder kan signaleren
- 10.07 we signaleren nu ook wel, dan komt het in het klein zorgteam, dan gaan we eerst verder toetsen van "waar ligt het dan", dan pak je de TAK toets... dan gaat het naar het groot zorgteam en dat zijn allemaal stappen terwijl ik denk, die logopedist, die is daarin gespecialiseerd, die weet daar eigenlijk veel meer van, maar die zit niet in het groot zorgteam. Er zijn hier wachtlijsten van hier tot gunter... dan heb ik het idee dat het vanuit het grootzorgteam, tja, we kunnen wel een eindje door, maar echt verstand hebben die er ook weer niet van.

4.Toelichting op enquête; wensen en ideeën tav. overdracht: jongste kleuters

- Welke informatiebehoefte heeft u mbt. de spraaktaalontwikkeling bij de start van een kleuter op de basisschool?

- 11.50 (Vanuit de JGZ, daar krijgen jullie weinig van)
 IB' er: Dat vind ik jammer, vind ik echt een gemis
 TC: en van de peuterspeelzaal ook weinig informatie. Je kan natuurlijk ook zelf even bellen, maar het zo prettig zijn als het gewoon in een rapportje staat
- 12.39 de schoolarts, die stap vergeten we nog weleens.
 Wij zouden natuurlijk wel meer onze schoolarts daarin kunnen betrekken, dat doen we wel rondom andere problemen, maar eigenlijk niet zo vaak bij taalspraakproblemen.
 Maar zo'n schoolarts kan ook niets anders zeggen dan "u kunt naar de logopedist" maar die zijn er niet
- 13.28 ...en daarnaast blijf je wensen houden voor je eigen onderwijssituatie....
- 14.20 welke informatie heb je nodig? Van de PSZ, dan ben je al voorbereid als zo'n kind in de klas komt, dan ben je er meteen alert op
- 14.40 en van ouders: ze vullen een entreeformulier in voordat het kind op school komt, maar daar staat ook niet echt veel in
- 15.19 toen ik die vraag zag dacht ik "oh, daar mogen we weleens scherper op zijn"
- 15.28 wat we wel hebben, zodra ze (ouders, red.) het entreeformulier hebben krijgen ze meteen het vragenformulier van de logopedist erbij....

5. Signaleren:

- toelichting op enquête: welke toetsen en wanneer worden toetsen afgenomen?

Voldoen deze middelen om de spraaktaalontwikkeling van de kleuter te volgen in de tijd?

Wat kan anders of beter?

16.27 Ik vind niet dat we voldoende informatie hebben. Weet jij precies de ontwikkeling van taal? Al die lijnen (leer- en ontwikkelingslijnen, red). dat weten we ook geeneens

16.42 daar zit al een manco bij ons ook, ik wou dat dat lekker op papier stond, dat je het (de ontwikkeling, red) kon afvinken

6. Het vervolg

- welk stappen onderneemt u bij gesignaleerde spraaktaalproblemen?
- Wordt er al gebruik gemaakt van een protocol? Is dit te vatten in een protocol?
- Hoe zou dat protocol eruit kunnen komen zien?

17.18 het is toch echt de logopedist inschakelen die bij ons p school komt, en van daaruit verwijzen naar de externe logopedist

17.24 je gaat toch ook zelf aan de slag, zo'n kind wordt ook in het klein zorgteam besproken en dan ga je kijken, ...

17.40 ...en dat we in een klein zorgteam een plan gaan maken voor zo'n kind, en daarop maak je dan een pan voor in de groep

18.15 als de leerkracht gesignaleerd heeft en we weten precies waar het probleem ligt dan gaan we eerst met een plan van aanpak werken en dat wordt dan geëvalueerd en stel het gaat naar het klein zorgteam dan maak je een handelingsplan en dan is het al snel dat we de ouders willen verwijzen naar logopedie en dan houdt het voor ons op

19.20 een protocol...i dacht meteen: dat wil ik gaan maken! Maar welke stappen neem je dan?

7. Optimaliseren:

- wat heeft u als schoolteam nodig om spraaktaalproblemen tijdig te signaleren?

19.59 ontwikkelingslijnen spraak-taal: wat moet een kind kunnen op een bepaald moment?

20.47 hoe zou je dat voor elkaar kunnen krijgen? Door jou (AB' er, red) misschien Ik zou het anders niet weten, volgens mij bij e OBD is er helemaal niet zo'n cursus volgens mij is daar nog echt een gat

21.22 dit (alle genoemde punten, red) gaat er (aan signaleren, red) allemaal aan vooraf en dit is zo'n belangrijk onderdeel eigenlijk, en daar zijn we eigenlijk zelf pas de laatste jaren bewuster van geworden

8. Rol voor AB:

23.12 ik denk eerst een protocol, maar als je stappen wil nemen ook eerst een screeningslijst. We merken wat bij een kind, en wat doen we dan, eerst een goed beeld krijgen van waar zit dat probleem precies? Dan heb je het gesignaleerd en dan?

Interview IB' er 2

24-3-2011

1. Visie tav. spraaktaalontwikkeling

- wat vindt u de gevoelige periode om taal te leren?
- wat vindt u de gewenste leeftijd om te spraaktaalproblemen te signaleren?
- wat ziet u als mogelijke effecten van spraak-taalproblemen op de leerontwikkeling?
- hoe staat u tegenover signaleren van problemen mbt. spraak en taal in groep 1 ?

2.37 voordat ze hier op school komen, dat daar al duidelijk is of er dingen misgaan of mislopen, dus tot en met groep 3, tot en met 6-7 jaar en dat hele stuk daarvoor is belangrijk om taal te leren

3.19 zo vroeg mogelijk.... Maar hoe eerder je erbij bent hoe sneller je er wat aan kan gaan doen

6.10 effect:als je taal heel beperkt is en blijft an heeft het op alle vakken uiteindelijk invloed

6.49 dat vind ik een heel prima idee. Zo vroeg mogelijk, hoe eerder je het signaleert en hoe eerder je ermee aan de slag gaat, hoe groter het effect zal zijn, in positieve zin

7.10 als je een kind eerst jaren laat aanmodderen, Dan wordt het steeds moeilijker om te corrigeren

2. Eigen ervaringen:

- wat zijn uw positieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaakproblemen?
- wat zijn uw negatieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen?
- (- wat werkt goed en wat werkt niet goed, wat kan anders?)

7.52 met de rugzakkinden heb ik alleen maar positieve ervaringen gehad, de signalen worden goed opgepikt, er wordt iets mee gedaan en het positieve is dat je me z'n allen werkt, de signalen worden goed opgepikt

9.55 negatief: de rompslomp die er allemaal bijkomt (bij rugzakaanvraag) dat als er 1 schakel in het geheel niet helemaal meegaat, je eer eigenlijk van voren afaan kan beginnen. En dat het zo'n papierwinkel is en het kind nog steeds niet adequaat geholpen kan worden

10.26 (vraag verduidelijken: Niet alle kinderen krijgen een rugzakje)

10.36 het positieve is dat we bij kinderen hier op school die geen rugzakje hebben maar er wel iets op spraaktaalgebied is, dan hebben we de logopediste hier op school.. die we dan om hulp kunnen vragen en dat werkt gewoon goed

11.34 negatieve ervaringen: ja, met kinderen die bij particuliere logopedistes lopen, dat daar het contact heel moeizaam gaat

3. Toelichting op enquête; wensen en ideeën tav. samenwerking/ overleg:

- Mbt intern-extern (IB-lk JGZ-AB-logopedie)

13.11 Wenselijk zou zin dat alle contacten via 1 persoon zouden lopen ... je hebt met zoveel instanties te maken

4.Toelichting op enquête; wensen en ideeën tav. overdracht:jongste kleuters

- Welke informatiebehoefte heeft u mbt. de spraaktaalontwikkeling bij de start van een kleuter op de basisschool?

- 17.28 vanuit het consultatiebureau, heb ik zelf nog nooit meegemaakt, de informatie die wij krijgen is alleen als ouders zelf daar alert op zijn en mee bezig zijn,
- 18.00 (overdracht ouders)
onvoldoende informatie, toevallig zijn we met het intakeformulier aan het stoeien om wel de juiste informatie te krijgen.
Na 4 weken als het kind hier op school is komt het intakegesprek met de leerkracht... daar wordt nu wel meer aandacht aan besteed
- 19.14 (overdracht logopedist)
Daar moeten we om vragen, als we van ouders horen dat hij of zij al bij een logopedist loopt vragen we altijd of we een verslagje mogen hebben of dat de logopedist contact met ons opneemt..... maar dat gaat moeizaam, het is niet vanzelfsprekend
- 19.52 (overdracht voorschool)
Dat wisselt ook heel erg...
- 21.08 in principe wel... d'r zijn er die het wel invullen en meegeven, maar dan hebben wij nog wel vraagtekens bij de manier waarop het ingevuld wordt... dan missen we informatie... we zijn nu ook bezig met een pilot voor een warme overdracht met de PSZ

5. Signaleren:

- toelichting op enquête: welke toetsen en wanneer worden toetsen afgenomen?

De CITO is natuurlijk 2x in het jaar, daar hebben we hier heftige discussies over of die in groep 1 wordt afgenomen. Ik vind van wel

- 25.28 (over de KIJK) je krijgt een heel duidelijk overzicht; op wat voor gebied achterstand of vooruitlopen gesignaleerd wordt tov. het gemiddelde. Dan kan je het aangeven... op allerlei gebieden is dat, daar zit ook taalontwikkeling bij
- 26.04 die kom hier zo wie zo de screening van de groep 2 kinderen doen
- 26.36 daarnaast hebben we ook een aantal uren ingekocht voor korte onderzoekjes. "kijk daar eens naar, geef advies"

6. Het vervolg

- welk stappen onderneemt u bij gesignaleerde spraaktaalproblemen?
 - Wordt er al gebruik gemaakt van een protocol? Is dit te vatten in een protocol?
 - Hoe zou dat protocol eruit kunnen komen zien?
- 27.30 contact met de logopedist en haar advies vragen wat te doen. Is het echt een ernstig probleem dan nemen we contact op met de AB' er die hier op school komt om ook haar advies te vragen, en gaan we in gesprek met ouders
- 28.56 dat hebben we niet zozeer helemaal vastgelegd het wordt geconstateerd door de leerkracht, die komt dan bij mij (IB)... ik geef het aanmeldingsformulier voor de (school- logopedist, dat moeten ouders invullen. We hebben niet een standaard...
- 29.28 zou je het in een richtlijn kunnen vatten? Zoals ik het nu omschrijf is dat het eigenlijk al.

7. Optimaliseren:

- wat heeft u als schoolteam nodig om spraaktaalproblemen tijdig te signaleren?

30.08 weten wat een logopedist allemaal kan betekenen op school,.... Op taalontwikkeling, en daar steun bij kan geven. Ik denk dat het voor iedereen even bekend is

30.50 de bekendheid valt meer bij spraak dan bij taalontwikkeling

32.40 er ligt misschien ook wel een taak voor mij, dat ik daar meer aandacht aan moet besteden bij de groepsbesprekingen...dus naar de leerkrachten: let daar op, en wees daar ook alert op

Wat mis je:

Tja aanpak, als je het gesignaleerd hebt , hoe ga je daarmee dan om, hoe ka je dar in je groep mee aan de slag

8. rol voor AB

36.40 het probleem herkennen we dan vaak wel, maar dan: hoe moeten we verder, welke stappen kunnen we nu het beste nemen, daar zou k wel een rol zien voor de AB' er. Het in kaart brengen van de onderwijsbehoefte zou een hele goede ondersteuning zijn

39.15 de nascholing, die nu vanuit de dienst geboden wordt , die workshops , ik denk dat daarmee al ee stap is gezet. Dat is in ieder geval iets dat als heel prettig wordt ervaren

Interview IB IB' er3
Datum 31-3-2011

1. Visie tav. spraaktaalontwikkeling

- wat vindt u de gevoelige periode om taal te leren?
 - wat vindt u de gewenste leeftijd om te spraaktaalproblemen te signaleren?
 - wat ziet u als mogelijke effecten van spraak-taalproblemen op de leerontwikkeling?
 - hoe staat u tegenover signaleren van problemen mbt. spraak en taal in groep 1 ?
- 2.00 (gevoelige periode om taal te leren) de voorschoolse en de kleuterperiode
- 2.09 toch wel tot 8 jaar zo'n beetje, dat is het meest gevoelige periode
- 2.22 (problemen signaleren) zo vroeg mogelijk, het liefst, in ieder geval voor groep 3, voor 6 jarige leeftijd het liefst.
- 2.36 omdat je dan met je start van het leesonderwijs bijvoorbeeld, er al rekening mee kan houden, en het rekenonderwijs dat ook talig wordt aangeboden, en het gedrag van kinderen beter te verklaren valt als ze moeite hebben met de taal.
- 5.00 (signaleren in groep1) grote spraaktaalproblemen moet je dan wel al kunnen signaleren, als een kind al behoorlijk grote achterstanden heeft zou ik niet wachten tot het een 6 jarige leeftijd heeft bereikt. Lastig is het misschien soms met de tweetalige kinderen die soms tot 4 jaar thuis alleen hun eigen moedertaal hebben gesproken en nu dus node hele NL taal eigen moeten maken, ik vind het dan belangrijk da leerkrachten vragen naar de eigen taalontwikkeling van het kind, of die wel goed is.
- 5.50 hoe sneller je een kind erbij kan halen, in die leeftijd leren ze snel, ze leren makkelijk, je kan ze heel speels heel veel dingen leren... door je hoeken aan te passen, je kleine kring, je verhaal, da is eigenlijk veel gemakkelijker dan in groep 3, waarin je moet lezen, schrijven, rekenen, daar blijft minder tijd over, ik denk dat juist die vroege periode heel geschikt is om heel veel taal aan te bieden

2. Eigen ervaringen:

- wat zijn uw positieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen?
 - wat zijn uw negatieve ervaringen op het gebied van signaleren van spraaktaalproblemen?
 - (- wat werkt goed en wat werkt niet goed, wat kan anders?)
- 6.42 we hebben nog niet veel spraaktaalproblemen zelf gesignaleerd moet ik eerlijk toegeven. Bij 1 was er sprake van een 2^e taal waardoor het laat werd ontdekt, dat was niet zo positief
- 7.33 (negatief) bij een leerling die NL als 2^e taal heeft, waarbij we heel lang gedacht hadden: het is de NL taal die niet snel wordt opgepikt, toen is er nog gekeken naar IQ dat was ook heel laag, dan denk je o.k., dan is dat het waardoor het wat langzamer bij hem blijft hangen en toen bleek dat er ook nog een taalstoornis achter zat, tja, voordat je daar dan bent dan ben je heel laat, en dat is zielig voor het kind.
- 8.16 (hoe anders/ beter) voor ons : wat meer kennis, over hoe herken je nou een spraaktaalprobleem, het hoeft natuurlijk niet altijd heel groot of opvallend te zijn, en met 2^e taalkinderen, dat je dus moet vragen naar die moedertaal, hoe is die ontwikkeld...
- 8.48 ik denk dat er een stukje kennis bij de onderbouwleerkrachten mag komen

3. Toelichting op enquête; wensen en ideeën tav. samenwerking/ overleg:

- Mbt intern-extern (IB-lk JGZ-AB-logopedie)
- 9.35 de logopedie wordt steeds minder op de basisschool, in Haarlemmermeer gaat het naar de peuterperiode toe, ... ze komen alleen nog screenen op de basisschool, en

alle uren die er nog extra hadden gaan nu naar de voorschoolse periode, ze zitten op consultatiebureaus en bij peuterspeelzalen gaan ze langs om nog eerder te signaleren, maar daardoor blijft er wel minder tijd voor ons over, dat vind ik niet altijd handig

- 1021 misschien een signaleringslijst ofzo, bij een kind waar je over twijfelt dat je dan een lijst in kan vullen een hele simpele lijst van 1 A4tje die misschien a een signaal kan afgeven, van hee, daar moeten we meer mee, daar moeten we eens verder naar laten kijken
- 11.00 (screening logopedie) bij 5 jaar nee 6, 5-6. Zij bespreekt de uitslag van de screening met mi, de IB' er, en de leerkracht. Als ze vind dat er iets met de ouders gedaan moet worden dan nodigt ze zelf de ouders uit voor gesprek.

4.Toelichting op enquête; wensen en ideeën tav. overdracht:jongste kleuters

- Welke informatiebehoefte heeft u mbt. de spraaktaalontwikkeling bij de start van een kleuter op de basisschool?

- 12.27 we hebben de peuterestafette hier, kinderen die op de PSZ hebben gezeten krijgen een formulier mee, waar wat dingen instaan ook de spraaktaalontwikkeling wordt wel genoemd, en we hebben nu een intakeformulier voor ouders, dat hebben we eigenlijk pas sinds kort, waarin ook gevraagd wordt naar de spraaktaakontwikkeling.
- 12.55 Als het kind start hier op school krijgen ze dat, en na een paar weken worden ze uitgenodigd om het een keer door te spreken. Er staan hele praktische zaken op,maar ook de ontwikkeling van de taal, de motoriek hoe dat verlopen is in de voorschoolse periode
- 1322 (overdracht PSZ) niet mondeling hoor, alleen schriftelijk, geen warme overdracht, ... ik vind het heel summier wat je krijgt,, er is niet de ruimte om uit te wijden, het komt allemaal niet uitgebreid aan bod, er staat heel weinig, maar 1 vraagje
- 14.24 ik vraag me alleen af op het moment dat zij zorgen hebben of ze dan aanvullen of dat ze daar opmerkingen bijplaatsen

5. Signaleren:

- toelichting op enquête: welke toetsen en wanneer worden toetsen afgenomen?
Voldoen deze middelen om de spraaktaalontwikkeling van de kleuter te volgen in de tijd?
Wat kan anders of beter?

- 15.57 (CITO) we nemen hem in totaal in de kleuterperiode 3 x af, eind groep 1 midden groep 2 en eind groep 2
- 16.18 (wat mis je) het is natuurlijk zo'n toets die je met z'n allen maakt, je kan er niet alles uithalen,het navertellen en verwoorden van dingen dat zit er niet in, dat moet echt in de klas door de leerkracht zelf gebeuren.
- 16.54 (hoe kom je aan die informatie?)dat doen we gewoon zelf, in de kringgesprekken, in kleine kringgesprekken, door observeren en registreren van de leerkracht

6. Het vervolg

- welk stappen onderneemt u bij gesignaleerde spraaktaalproblemen?
- Wordt er al gebruik gemaakt van een protocol? Is dit te vatten in een protocol?
- Hoe zou dat protocol eruit kunnen komen zien?

- 17.36 dat hebben we niet vastgelegd, we zijn heel blij dat we H hier op school hebben, dan vlieg ik meestal gewoon H even aan. Als we echt denken dat is een kind met spraaktaalproblemen dan zou ik de PAB vragen
- 18.17 we hebben natuurlijk wel vaste stappen voor de zorg, het maakt op zich natuurlijk niet zoveel uit waarvoor het is, dus eigenlijk staat het wel vast.... helemaal nu we met HGW gaan werken, ...Het staat niet helemaal specifiek genoemd voor de spraaktaalproblemen maar van de andere kant kun je wel gewoon volgens die principes daar komen, ik denk dat dat op zich wel goed vaststaat nu

- 19.02 eerst natuurlijk het signaleren door de leerkracht, dan gaat ie eerst zelf kort proberen te kijken of hij er iets mee kan en als dat niet kan komt ie bij mij, naar de IB' er, gaan we samen kijken of we er iets mee kunnen en al we daar samen met ouders niet uitkomen... en ouders merken huis ook de problemen en hebben ook het gevoel dat er meer aan de hand is dan gaan we een externe instantie inschakelen, en dat verschilt dan per probleem wat je inschakelt
- 19.44 we zijn nu net bezig met HGW de cursus, dus we zijn er nog niet zo ver mee maar het is wel de bedoeling dat we het helemaal door gaan voeren... voor die verwijzing, ... dat je straks alles het zelfde steeds stap voor stap doet

7. Optimaliseren:

- wat heeft u als schoolteam nodig om spraaktaalproblemen tijdig te signaleren?

- 20.46 om te kunnen signaleren is als allereerste vereist: kennis, hoe verloopt de spraaktaalontwikkeling bij kind een en wanneer is er nu sprake van een achterstand of een afwijkende spraaktaalontwikkeling, dat is het eerst... voor een groot deel weet je dat als leerkracht wel, maar soms denk ik dat daar nog wel wat meer kennis bij nodig is.
- 21.10 en dan vervolgens: welke stappen neem je dan? dat die stappen voor leerkrachten ook meer duidelijk worden want die zijn nog niet altijd duidelijk.
21. 50 een genormeerde korte vragenlijst kan een soms hulpmiddel zijn,..... soms ben je dan sneller bewust dat je hier een kind hebt met een probleem, en kan je actie, stappen ondernemen
- 22.58 we gebruiken wel natuurlijk CITO, maar dat gebruiken we eind groep 1 pas, dan zitten sommige kinderen al een jaar op school, sommige al langer, die beginnen in groep 0 al, en als je dan 1- 1½ jaar nadat een kind is gestart voor het eerst merkt dat er iets niet klopt dan ben je te laat... .., heel veel leerkrachten zien dat wel voor die tijd maar het (een observatielijst) zou een handig hulpmiddel zijn om eens echt gericht te kijken voor die tijd

8. Rol voor AB:

- 24.12 vooral: ik heb een vermoeden en ik vraag een professional met mee kennis over dit onderwerp om ook eens te komen kijken en... samen eens te kijken welke stappen nemen we dan? Iemand die echt de spraaktaalkant goed weet en de school en de leerkracht en de IB daarin kunnen adviseren lijkt mij heel zinvol.....Consultatie en misschien dan nog verder natuurlijk: begeleiding van de leerkracht of het kind.
- 25.20 het aanbieden van workshops, cursussen, ik denk dat dat heel zinvol is, voor IB of leerkracht

Overig, verder suggesties:

- 26.18 voordat we een leerling hadden uit REC 2 hadden we natuurlijk helemaal geen Ambulante begeleiding of iets dergelijks op dit onderwerp in huis, ik vind het fijn dat er nu wel iemand rondloopt dan stel je toch sneller je vraag als wanneer je het nog helemaal buiten de school moet gaan zoeken, ik vind dat wel heel prettig ik zal nu ook sneller contact opnemen omdat ik goede ervaringen ermee heb.

Bijlage 6. Schema onderzoeksplan

<i>maand</i>	<i>actie</i>
september-oktober 2010	vooronderzoek praktijkonderzoek
oktober – november 2010	maken startplan literatuurstudie
december 2010	definitieve onderzoeksvraag met bijbehorende deelvragen. schrijven hoofdstuk 1
december 2010-januari 2011	schrijven hoofdstuk 2
februari 2011	opstellen enquête schrijven hoofdstuk 3 uitwerken onderzoeksplan
maart-april 2011	week 07-03: verspreiden enquête onder respondenten week 28-03: afname diepte interviews week 22-03: vragenlijsten verwerken en analyseren week 04-04: interviews uitwerken
april – juni 2011	schrijven hoofdstuk 4 15-04: inleveren hoofdstuk 3 en 4 schrijven hoofdstuk 5 en hoofdstuk 6 24-05: inleveren ruwe versie onderzoek 10-06: inleveren definitieve versie

Bijlage 7. SNEL test

SNEL vragenlijst 12-72 maanden

1. Begrijpt uw kind opdrachtjes van 2 woorden?
2. Kan uw kind 1 of meer lichaamsdelen aanwijzen
3. Zegt uw kind ongeveer 10 woordjes in totaal?
4. Begrijpt uw kind zinnetjes van 3 woorden
5. Kan uw kind 2 woordjes combineren zoals “papa boek” of “kijk opoes”
6. Kan uw kind zinnetjes van 3 woorden maken?
7. Zet uw kind 3 tot 4 woorden achter elkaar?
8. Kunt u ongeveer de helft van uw kind verstaan?
9. Vertelt uw kind wel eens spontaan een verhaaltje?
10. Kan uw kind een verhaaltje navertellen bij een aantal plaatjes?
11. Kunt u ongeveer driekwart van uw kind verstaan?
12. Maakt uw kind ook hele lange zinnen?
13. Kunt u bijna alles van uw kind verstaan?
14. Praat uw kind als een volwassene qua taalgebruik, vind u?

Ieder goed antwoord = 1 punt

Afbreeknorm:

Als 2 vragen met “**nee**” worden beantwoord wordt de screening afgebroken

SNEL score

leeftijd in maanden	10 ^e percentiel
12-18	-
18-20	1 punt
20-22	2
22-25	3
25-27	4
27-30	5
30-33	6
33-37	7
37-42	8
42-47	9
47-55	10
55-65	11
65-82	12

SNEL-score kleiner dan 10 ^e percentiel	Verwijzen
SNEL-score gelijk aan 10 ^e percentiel	Twijfelachtig
SNEL-score groter dan 10 ^e percentiel	In orde